

ELANUL

Nr. 214
DECEMBRIE
2019

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL”
DIN GIURCANI, COM. GĂGEȘTI, JUD. VASLUI

Crocodilii străvechi ai României

Prof. Dr. **Vlad A. Codrea**,
Student an I **Geologie Elena Iunian**
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Crocodilienii sunt reptile evoluat în comparație cu restul ”rudelor” din grupul mare al reptilelor: anatomia lor particulară i-a avantajat pe parcursul sutelor de milioane de ani de existență. Fiziomiile lor nu au necesitat modificări esențiale o dată cu trecerea timpului geologic. Cu alte cuvinte, un exemplu clasic de conservatorism morfologic derivat din gradul avansat al adaptărilor, care au mers adeseori până aproape de perfecțiune. Au fost și sunt adevărate ”mașini de ucis” care astăzi populează fluviile și lacurile Terrei, având însă așa cum vom arăta, și un reprezentant marin.

Este adevărat, acesta din urmă nu exprimă decât umbra palidă a celor din trecutul geologic, mult mai numeroși. Singurul reprezentant marin actual este *Crocodylus porosus* (cunoscut sub denumiri precum cele de crocodil Indo-Pacific, crocodil de estuar, crocodil marin, ori pur și simplu „saltie”, ce s-ar traduce „cel sărat”; masculii ating 6 m lungime și greutate de până la o tonă, însă sunt și relatări care fac referire la mărimi mai mari, fiind invocate lungimi de până la 7 metri și greutate de două tone) poate fi întâlnit începând cu zonele vestice de coastă ale Indiei, continuând cu Asia de sud-est, arhipelagul Sondelor, coastele nordice ale Australiei, până în Micronezia.

Pădurea de mangrove din Jakarta. Zonă de cultivare a puiștilor de plante specifice biocenozei (foto VAC).

Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918

Dan RAVARU

Toți comentatorii evenimentului subliniază faptul că Alba Iulia nu a fost aleasă întâmplător pentru a găzdui momentul de mare rezonanță istorică al Unirii Transilvaniei cu România. Valoarea sa simbolică pleacă de la amintirea latinității poporului nostru, localitatea existând în timpul stăpânirii romane în Dacia, sub denumirea „Apulum”. Alba Iulia simboliza, totodată, și ideea unității românești, deoarece aici a intrat, triumfător, Mihai Viteazul. De asemenea, orașul marca și lupta românilor împotriva asupritorilor săi, aici găsindu-și sfârșitul Horea, Cloșca și Crișan. Convocarea avea în vedere și existența la Alba Iulia a unui spațiu extins, care să permită, ca și în alte împrejurări istorice, strângerea unei mari mulțimi, condiție obligatorie pentru o autentică și credibilă consultare populară și pentru imposibilitatea contestării sale.

Imediat s-a declanșat în toate localitățile românești o adevărată eferescență, erau căutate și votate cele mai reprezentative persoane, demne să exprime, la Alba Iulia, cele mai profunde sentimente și convingeri ale celor care i-au ales.

- continuare în pagina 2 -

- continuare în pagina 14 -

Crocodilii străvechi ai României

- urmare din pagina 1 -

Simpla examinare a arealului de distribuție trădează o istorie geologică în care acest crocodil a avut strămoși (ancestori) dulcicoli, care s-ar fi adaptat cu cca 12 milioane de ani în urmă (aşadar în Miocen), mediului marin. Totuși, dovezile paleontologice descoperite deocamdată nu depășesc ca vechime Pliocenul – ca. 4-4,5 milioane de ani. Rădăcinile miocene amintite au fost stabilite pe bază de analize filogenetice moleculare. Viața actuală a acestor reprezentanți marini nu este neapărat facilă: au fost agresați și decimați prin vânare excesivă, astfel încât în prezent s-au impus măsuri de protecție a speciei. Declararea protecției nu este nici pe departe suficientă atâta vreme cât braconajul este încă în floare, efectele acestuia fiind o diminuare din ce în ce mai drastică a habitatelor. Sunt însă și semne de bun augur, iar un studiu de caz este oferit de exemplul rezervației de pădure de mangrove din Jakarta, Indonezia (Taman Wisata Alam Angke Kapuk), vizitată de curând de unul dintre noi (VAC). Până în 1997, 90% dintre plantele specifice pădurii de mangrove au fost distruse de intervențiile umane. Dar începând cu anul 2006 suprafața a fost replantată, iar apoi s-a extins natural. O porțiune a pădurii de mangrove a fost aşadar amenajată ca rezervație științifică, iar o altă parte este deschisă turismului urban. Aceasta din urmă este însă mult influențată de amprenta umană și se aseamănă mai degrabă unui parc, cu alei și pasarele din bambus întinse peste întinderea lacurilor. Acolo se poate și înnopta în bungalow-uri special amenajate, la prețuri relativ rezonabile. Pentru ornitologi este un răsfaț, fiindcă pot fi admirate păsări venite la cuibărit, asemeni locurilor similare din delta Dunării. O porțiune a pădurii a rămas însă intactă - nesticată de mâna omului, dar sub protecția sa. Și surprinzător, după aproape treizeci de ani au reapărut în comunitatea faunistică atât crocodilul de apă sărată, cât și șopârla-monitor. Desigur, nu se lasă lesne privite... Astfel, acest prădător de top al piramidelor trofice marine din acele părți ale lumii, va mai avea o șansă în plus pentru supraviețuirea speciei. Pentru nativii din zonele amintite, prezența sa nu este neapărat agreabilă, printre victimele care îi constituie prada numărându-se și...oamenii!

Nu vom detalia în acest articol cele ce se cunosc deja despre crocodilienii de apă dulce, sursele de informare legate de acest subiect fiind numeroase. Recomandăm îndeosebi tratatele de zoologie ale vertebratelor. Ne vom focaliza aici extrem de succint doar asupra câtorva reprezentanți mai cunoscuți. Ceea ce putem sublinia dintru început este că acest animal, crocodilul, în majoritatea ecosistemelor indiferent de continentul pe care acestea se află, este un prădător de vârf ("top predator") în piramidele trofice. În consecință, comunitățile umane care au avut contact nemijlocit cu aceste reptile, au dezvoltat adevărate adorații pentru crocodili, în care au deslușit forță și iscusință în strategiile de prindere a prăzii.

De pildă, binecunoscut este crocodilul de Nil (*Crocodylus niloticus*), al doilea reprezentant ca mărime

după crocodilul de apă sărată. A fost divinizat în Egiptul antic sub numele de *Sobek* (cu o serie de derivate din acest nume precum *Sochet* ori *Sobki* de unde s-a ajuns la latinizatul *Suchus*, care constituie de altminteri sufixul pentru multe dintre numirile științifice pentru crocodili), adeseori cu o reprezentare hibridă pe papirusuri, în basoreliefuri sau statui: un personaj având corp uman și cap de crocodil. Virtuțile acestei zeități nu erau deloc puține și neînsemnate, fiind asociate cu puterea faraonică, cu fertilitatea, dar și cu puterile magice capabile a ține răul la distanță. Din acest considerent multe specimene au fost mumificate, putând fi astăzi admirate în diferite muzee în secțiile de egiptologie.

Dacă la egipteni s-a ajuns la reprezentările hibride om-animal, ilustrarea crocodilului îl înfățișează în întregul său în reprezentările referitoare la divinitățile hinduse. Așa apare gavialul de Gange (*Gavialis gangeticus*), un crocodil rostrat care viețuiește în fluviile Gange, Indus, Narmada ori Brahmaputra, ca purtând pe spinarea sa pe zeița Ganga. Dincolo de semnificațiile divine, existența acestui crocodil a devenit din ce în ce mai dificilă și periclitată din cauza influențelor umane. Lucrările hidroenergetice, la care se adaugă o poluare din ce în ce mai masivă și agresivă pun în pericol existența sa viitoare. Până și cremația tradițională urmată de aruncarea resturilor rămase în fluviu, poate fi acolo un factor de poluare inhibant pentru biosul acvatic.

În America de Sud și Centrală caimanul (*Caiman crocodilus*), un crocodil care nu depășește 2,5 m, este un vânat prețuit de anumite comunități din jungla amazoniană, căzând sub săgețile otrăvite trase de sarbacane. Este la fel de adevărat că și reciproca funcționează, oamenii potând oricând sfârși sfâșiați de acest crocodil... Și el a fost divinizat sub numele de *Cipactli* de azteci în a căror cosmogonie simbolizează chiar Pământul, plutind în apele primordiale. La mayași ar avea corespondent pe *Sipakna*, demonul cutremurelor.

În fine, despre aligatorul nord-american (*Alligator mississippiensis* ori simplu, "gator") arătăm doar că poate atinge până la 4,6 m și aproape o jumătate de tonă. Știm că în ultimul timp specimene adeseori de talie considerabilă, au invadat până și terenurile de golf din sudul SUA, în special din Florida.

În trecutul geologic crocodilomorfele își află începuturile destul de devreme în istoria planetei, mai exact la începutul Mezozoicului (eră cunoscută în literatura mai veche geologică și sub denumirea de Era Secundară). Pentru România, dovezile legate de vechile forme sunt însă extrem de puține. O întrebare care ne-ar putea fi justificat adresată de cititorii acestei reviste, ar putea fi formulată: există fosile doveditoare pentru vechi crocodilienii în Moldova? Răspunsul nu este neapărat facil. Dacă este să judecăm după ceea ce s-a descoperit până acum, răspunsul este negativ. Pentru ce lipsesc astfel de dovezi? Pentru că depozitele geologice care apar la suprafață ("la zi") în Moldova, sunt în marea majoritate prea recente pentru a oferi astfel de

fosile. Ultimii supraviețuitori ai grupului cunoscuți din România, din Bihor de la Subpiatră 2/1, provin din roci de vârstă sarmatian inferioară (volhiniene), așadar de acum ca. 12 milioane de ani, de unde s-a semnalat genul *Diplocynodon*, un crocodil de apă dulce.

În Moldova, roci comparabile ca potențial paleontologic celor din Bihor ar fi eventual cele din zona Fălticeni-Boroaia, de unde însă astfel de fosile nu au fost semnalate. În rest, depozitele de această vârstă au fost depuse într-un bazin marin-salmastru, în care astfel de fosile pot ajunge strict accidental. Resturi de crocodili ar mai putea apărea în rocile mai vechi, miocen medii (badeniene). Nici din acestea nu există însă până acum semnalări de crocodilieni în Moldova. Ar mai rămâne în discuție doar rocile cretacic superioare (cenomaniene) din nordul extrem, cu apariții restrânse ca suprafață, în malurile botoșănene ale Prutului. Însă și acolo, astfel de fosile nu au fost semnalate.

Dar dacă facem un exercițiu de imaginație și "disecăm" pe baza datelor geologice și geofizice subsolul Moldovei, atunci cu siguranță că rocile care revin celui de al doilea mega-ciclu de sedimentare (megasecvență) din Platforma Moldovenească (în dominanță cretacică, la care putem adăuga o palidă participare a celor paleogene), ar putea oferi astfel de resturi, care pot apărea oricând în carotele mecanice din sondele adânci. Cu alte cuvinte, un potențial paleontologic de luat în considerare. În Platforma Scitică care ocupă jumătatea sudică a Moldovei, succesiunea este chiar mai ofertantă, acolo sedimentarea incluzând și termeni mai vechi ai Mezozoicului, începând cu rocile triasice, acoperite de cele jurasice. Însă nici în sondele care au traversat depozite sedimentare cu astfel de vârste, nu au fost recuperate fosile de crocodili. Concluzionând, putem afirma că în această etapă dovezile legate de vechii crocodilieni lipsesc în Moldova, însă ele pot oricând apărea, fără a constitui o surpriză. S-ar încadra în logica evoluției geologice referitoare la acest teritoriu românesc.

În aceste condiții, socotim că merită să prezentăm o serie de dovezi care pot fi consemnate din alte regiuni ale țării. În România, crocodilienii mezozoici sunt semnalati extrem de rar. Cel mai vechi dintre ei a fost menționat din calcare jurasic superioare-cretacic bazale de la Săndulești, lângă Turda. Din colecția de fosile existentă odinioară la cariera Săndulești, geologul O. Nițulescu a semnalat în 1936 specia "*Teleosaurus suprajurensis* SCHLOSSER 1881", de fapt un sinonim junior al *Dakosaurus maximus* (PLIENINGER, 1846). În prezent acele fosile par a fi pierdute, considerent pentru care nu le-am mai putut examina. Cert este că semnalarea lui Nițulescu a fost preluată în epocă de Rugonfalvi (1939), însă a fost ignorată în sintezele asupra vertebratelor fosile din România, mai vechi ori mai recente, precum cele ale lui Simionescu și Barbu (1944) ori Macarovici și Turculeț (1982). Dragastan et al. (1987) asociază rocile gazdă ale acestei fosile care revin Formațiunii de Săndulești (Oxfordian Superior-Berriasian Inferior) unui paleomediului aflat la limita dintre marginea pantei unui bazin marin și sectorul distal al unui șelf.

Din Cretacicul terminal (Maastrichtian) este cunoscută o diversitate de crocodilieni continentali care provin din depozite ale bazinelor de sedimentare Hațeg (Venczel și Codrea, 2019 cu referințele precizate; din Formațiunile de Sânpetru și Densuș-Ciula), Rusca Montană (Codrea et al., 2012) sau Transilvaniei (Delfino et al., 2008; Codrea et al., 2010; din Formațiunea de Șard, din aria de sedimentare Metaliferi). Ca pădător de top în aceste ecosisteme este de reținut *Allodaposuchus precedens* NOPCSA, 1928, în vreme ce cel mai mic dintre ei este *Aprosuchus ghirai* VENCZEL ET CODREA, 2019, un gen deocamdată monospecific, nou pentru știință.

În Cenozoic, cei mai vechi reprezentanți provin din Formațiunea de Jibou (Maastrichtian-Eocen), mai exact din Membrul de Rona (Thanetian- ?Sparnacian; Codrea și Săsăran, 2002). Din depozitele de la Jibou-Rona, sunt semnalati în număr mare dinți îndeosebi izolați de crocodilieni, care însă nu au fost deocamdată detaliat studiați sub aspect sistematic.

După depunerea Formațiunii de Jibou, în porțiunea nord-vestică a bazinului paleogen al Transilvaniei se produce instalarea primului bazin marin, a cărui evoluție se poate urmări între formațiunile de Foidaș (Bartonian) și Viștea (Priabonian; Codrea et al., 2010a). Din aceste depozite, crocodilienii nu sunt semnalati.

Episodul continental care revine formațiunilor de Valea Nadășului și Turbuța, deși a livrat resturi de vertebrate fosile cunoscute din diferite localități precum Rădaia, Treznea ori Morlaca este încă puțin valorificat sub aspectul datelor publicate. Crocodilienii sunt prezenți în trei dintre aceste localități (pentru Treznea - date în Codrea și Fărcaș, 2002a, iar pentru Morlaca și Rădaia, date inedite), însă apartenența lor sistematică este deocamdată neclară.

Următorul bazin marin se instalează în Eocenul Superior (Priabonian), prin secvența bazală evaporitică a Formațiunii de Jebucu, urmată de platforma carbonatică a Formațiunii Calcarului de Cluj (Priabonian; Codrea et al., 2010a). Depozitele cuprinse între această ultimă formațiune și Formațiunea de Dâncu (Rupelian) constituie obiectul central al acestei lucrări.

Post-Oligocen Inferior (Rupelian) crocodilienii mai sunt prezenți pe teritoriul României (întocmirea unei liste exhaustive a localităților și vârstelor geologice în care aceștia apar nu constituie obiectul acestei lucrări), însă ei se rarefiază vizibil. Ultimul episod climatic care a favorizat acest grup de reptile este cel numit Optimum Miocen Mediu, care a dus la încălzirea climatică ce a inclus și teritoriul românesc. În consecință, crocodilienii au supraviețuit așa cum am arătat până în Sarmatianul bazal în județul Bihor, la Subpiatră 2/1 (Venczel et al., 2005; Hír și Venczel, 2005) de unde paleontologii amintiți au semnalat genul *Diplocynodon*, după care crocodilienii dispar definitiv din această parte a Europei.

Această trecere în revistă ar fi incompletă dacă am omite sudul bazinului paleogen al Transilvaniei. Din acel sector, sunt cunoscuți de asemeni dinți de crocodilieni păstrați în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu și Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, dar a căror proveniențe stratigrafice exacte, la fel ca și atribuirile sistematice rămân încă extrem de vagi. Provenind din

colectări vechi, datele geologice însoțitoare înscrise pe etichetele muzeale sunt extrem de sumare, de regulă fiind menționată strict localitatea de proveniență, Porcești (actuala Turnu Roșu, jud. Sibiu). Este extrem de probabil ca o parte a lor să provină, la fel ca și abundenții dinți de rechin semnalati din acea localitate (Trif și Codrea, 2018), din Formațiunea de Valea Nișului (Priabonian; Mészáros, 1996).

Un interes aparte revine intervalului de tranziție Eocen/Oligocen, în Transilvania datorită schimbărilor paleogeografice și climatice petrecute în acele timpuri, specificate pentru întâia oară de Stehlin (1909) sub denumirea "Grande Coupure". În întreaga Eurasie, în acele timpuri au existat tendințe de niveluri marine coborâte, conjugate cu ridicări în ariile muntoase alpine, în contextul unei modificări destul de drastice a climatului, care s-a răcit considerabil. Este de domeniul evidenței că astfel de evenimente geologice au deschis punți de comunicare între Asia și Europa, reprezentanții faunelor asiatiche pătrunzând spre continentul european. În plus, în păduri participarea anumitor taxoni a fost drastic modificată, mulți dintre reprezentanții termofili dispărând ori reducându-și drastic arealul de distribuție.

Pentru acest studiu am luat în analiză aria de sedimentare Gilău (Rusu, 1970; Codrea și Hosu, 2001), din nord-vestul Transilvaniei. Până în acest moment, resturile craniene de crocodilieni au lipsit aproape complet din studiile paleontologice ale predecesorilor, astfel încât tentativele de atribuire sistematică nu au avut la bază dovezi suficient de consistente. În consecință, am inițiat cercetări special consacrate special. Zona cercetată revine teritoriului municipiului Cluj-Napoca și a zonei cuprinse înspre vest-nord-vest, până în hotarul comunei Suceag. Având în vedere că această zonă a fost intens cercetată în ultimii ani (sinteze în Venczel et al., 2013 și Gál et al., 2018), nu vom insista asupra unor descrieri detaliate de succesiuni sedimentare. Vom sublinia însă că depozitele de interes, i.e. Formațiunea Calcarului de Cluj și Formațiunea de Dâncu revin în aria de sedimentare Gilău primului bazin de sedimentare "post-laramic" de pe teritoriul actualei depresiuni a Transilvaniei. Este știut că sub aspectul analizei bazinelor sedimentare, această regiune este caracterizată de bazine succesoare, parțial congruente și recurente (Balintoni et al., 1998). În jurul limitei Eocen/Oligocen (care se poziționează în Formațiunea de Brebi), au existat tranziții de la domeniul marin la cel continental. Astfel, Formațiunea Calcarului de Cluj semnifică o platformă carbonatică, iar după adâncirea bazinului de la nivelul Formațiunii de Brebi, începând cu Rupelianul apar episoade continentale: topul Formațiunii de Mera, respectiv formațiunile de Moigrad și de Dâncu (Codrea și Hosu, 2001).

Din formațiunile Calcarului de Cluj (Priabonian; aflorimentul de la Cluj-Napoca, la Someș-Dig; Codrea et al., 1997) și de Dâncu (Oligocen Inferior, Rupelian; Suceag, Valea Cipcheș; Reichenbacher și Codrea, 1999) am recoltat dinți izolați și de fragmente craniene și postcraniene, care se află în colecția Laboratorului de Paleotherologie și Geologia Cuaternarului a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Fosile colectate în epoca

lui Antal (Anton) Koch existente în colecția Muzeului de Paleontologie a aceleiași universități, au fost studiate complementar pentru comparații, deși unele dintre ele necesită încă preparări. Fosilele din Formațiunea Calcarului de Cluj au fost degajate din roca gazdă prin metode mecanice. Atribuirile sistematice se bazează pe comparații directe cu materiale similare de la Muzeul de Istorie Naturală Paris (MNSN; Franța).

Rezultatele pot fi succint prezentate. Sub aspect sistematic, menționăm prezența genului *Diplocynodon* în depozitele eocen superioare (priabonien) de la Cluj-Napoca. Din Formațiunea Calcarului de Cluj (detalii în Codrea et al., 1997), au fost colectați îndeosebi dinți izolați. Din eșantionajul care însumează cca. două duzini de specimene, au fost selecționați doar dinții care conservă suficiente elemente morfologice. Toți dinții în discuție păstrează doar coroana, rădăcinile fiind rupte. În general, sunt dinți lanceolați, având coroane înalte și înguste, comprimate transversal, având carene tăioase mesial și distal, lipsite de seratii. Coroanele sunt recurvate lingual, suprafețele sunt ornamentate de striuri verticale, care pot fi urmărite dinspre apex până la baza coroanei. Acești dinți ocupau poziții anterioare pe premaxilare și maxilare. Ei sunt similari cu cei descriși din același afloriment de Codrea et al. (1997). În Europa, astfel de dinți au fost descriși de Hua (2004), Martin (2010), respectiv Martin et al. (2014), fiind caracteristici genului *Diplocynodon*. Din Priabonian, Martin (2010) semnalează speciile *D. elavericus* MARTIN 2010, *D. hantoniensis* (WOOD, 1846), respectiv "Borken *Diplocynodon*". Diferențierile între aceste specii sunt excluse dacă eșantionajele se limitează strict la dinți. În consecință, pentru Calcarul de Cluj, menținem doar atribuirea generică, fără a putea avansa spre una specifică. Atribuirile precedente ale unor dinți la genul *Asiatosuchus* rămân problematice (Codrea et al., 1997).

Însă cel mai relevant rezultat se referă la semnalarea în premieră a speciei *Diplocynodon cf. ratelii* POMEL, 1847, din depozite oligocene. Cea mai diagnostică piesă colectată vreodată din Formațiunea de Dâncu se referă la un fragment de dentar stâng. Nu păstrează niciun dinte, ci doar 13 alveole dentare, începând cu a doua alveolă (incompletă). Caracteristic, marginile alveolare ale alveolelor 3 și 4 care revin dublului caniniform sunt confluențe, fiind subegale (mesiodistal, lungime ca. 7,20 mm, lățime 7,6 mm). Porțiunea posterioară a simfizei începea la jumătatea alveolei 3. Alveolele 5-9 sunt relativ mici (îndeosebi 7 și 8) și judecând după contururi, au gazduit dinți conici, cu o ușoară comprimare transversală. Alveolele 10 și 11 sunt mai mari (lungime maximă la alveola 10, 11,41 mm, lățime maximă la alveola 11, 7,96 mm) în raport cu alveola 12 (8,01/6,7 mm). Alveola 13 este incompletă. Lungimea totală păstrată a dentarului este 121,6 mm, iar lățimea maximă (excuzând resturile de simfiză) este de 14,2 mm la alveola 13. Osul prezintă ornamentații pe fața laterala. Partea posterioară a simfizei este poziționată între alveolele 3 și 4.

Dintre crocodilienii semnalati din Rupelian, din Europa occidentală (Martin, 2010), cea mai mare apropiere a dentarului de la Suceag este de *D. dalpiazii* (FABIANI, 1915) (MP 24; Martin, 2010). Însă Brinkmann

și Rauhe (1998) au considerat că specia nu este altceva decât un sinonim junior al *D. ratelii*, punct de vedere menținut subsecvent de Kotsakis et al. (2004) iar mai recent de Pandolfi et al. (2016). La acest punct de vedere, ne raliem.

Pentru a concluziona, putem sublinia că resturile de crocodilieni colectate din formațiunile paleogene menționate documentează deocamdată doar forme continentale. În cazul Formațiunii Calcarului de Cluj, dinții și fragmentele scheletice au ajuns în sedimentele marine după un transport prealabil dinspre ariile emerse, prin cursurile fluviale. Hidrotafonomia (tafonomia este știința îngropării, adică a istoriei proceselor succesive petrecute între moartea unui organism, îngroparea sa în sediment, urmată de fosilizarea definitivă; în cazul dat, apa a fost factorul de control esențial, așa cum denumirea indică) este evidentă pe diferitele resturi conservate, îndeosebi dinții prezentând urmele unor astfel de intervenții. De altminteri, nu este singurul caz în care astfel de aporturi dinspre zonele emerse au fost semnalate, în aceeași categorie încadrându-se și fosilele de rizomi de nuferi descrise din diferite aflorimente din Cluj-Napoca și împrejurimi (Fehér, 2002, cu referințele precizate). Aceiași interpretare este valabilă și în privința aparițiilor resturilor unor țestoase de apă dulce, colectate din același calcar marin (Farkas, 1995). Dacă este să comparăm platformele carbonatice priaboniene din aria de sedimentare Gilău, remarcăm că în Formațiunea Calcarului de Viștea, mai veche decât Calcarul de Cluj, resturi de crocodilieni nu au fost semnalate. Acest detaliu poate fi indicativ pentru o modificare a paleogeografiei în care a evoluat platforma carbonatică mai recentă, în care aporturile fluviale au fost mult mai accentuate în raport cu cele din baza Priabonianului.

Pentru Rupelian, situl de pe Valea Cipcheș indică un paleomediul fluvial cu sisteme aferente lacustre, cu unele tendințe mlăștinoase, paleomedii preferate de crocodilieni. Resturile de pești studiate din aflorimentul care a furnizat și fosilele de crocodilieni (Reichenbacher și Codrea, 1999) susțin aceste interpretări. Fragmentele scheletice recoltate din această locație indică de asemeni o hidrotafonomie determinantă pentru un transport ante-depozițional al dinților și oaselor fosilizate. Specia pe care o indicăm a fost una de succes sub aspectul longevității geologice, ultimii reprezentanți dispărând în Europa în Miocen (Aráez et al., 2017).

În România, nu ar fi exclus ca resturi de astfel de crocodilieni să apară pe parcursul cercetărilor viitoare și din localități altele decât Subpiatră. Este însă dificil de presupus că acestea ar fi mai tinere decât Sarmațianul Inferior (Volhinianul), dat fiind degradările climatice înregistrate la final de Miocen Mediu și pe întreg parcursul Miocenului Superior.

Așadar crocodilienii, aceste fascinante reptile, au o istorie geologică îndelungată, parte a ei fiind consemnată și în dovezile împietrite de pe teritoriul românesc. O privire fie ea și succintă asupra acestei istorii, ne permite să apreciem că reprezentanții actuali nu sunt altceva decât umbra biodiversităților existente cândva, pe care le deslușim adeseori doar incomplet, din cauza mesajului paleontologic lacunar. Supraviețuitori ai unor evenimente

geologice dintre care unele cu adevărat dramatice (precum cele petrecute la limita Mezozoic/Cenozoic, când o bună parte a lumii vii a fost exterminată ca și consecință – se presupune – a impactului dintre Terra și un corp cosmic, probabil un asteroid), crocodilienii actuali se cer protejați dacă nu pentru altceva, fie doar și pentru rolul pe care îl au în salubritatea ecosistemelor în care viețuiesc. Fără orice specie animală ori vegetală, lumea devine mai săracă !...

Notă: lucrarea „Resturi de crocodili de la limita Eocen/Oligocen din Transilvania” care a stat la baza acestui articol a fost prezentată de studenta Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, anul I Geologie, D-ra *Elena Iunian* la Simpozionul studentesc ”GEOECOLOGIA” 2019 al Universității din Petroșani, obținând locul II. Lucrarea respectivă se află sub tipar. Autorii mulțumesc colegului doctorand Marian Bordeianu pentru sprijin și tonicul său entuziasm!

Pentru a ști mai mult:

Balintoni I., Mészáros N., Györfi I. (1998). *La Transylvanie, dépression et bassins*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Geologia, XLIII, 1: 43-59.

Brinkmann W., Rauhe M. (1998). *Diplocynodon ratelii Pomel, 1847 (Crocodylia, Leidyosuchidae) aus dem Unter-Olig Miozän von Cereste (Südfrankreich)*. Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie, Abhandlungen, 209, 295-321.

Aráez J.L.D., Delfino M., Luján A.H., Fortuny J., Bernardini F., Alba D.M. (2017). *New remains of Diplocynodon (Crocodylia: Diplocynodontidae) from the Early Miocene of the Iberian Peninsula*. C. R. Palevol 16: 12–26.

Codrea V., Vremir M., Dica P. (1997). *Calcarul de Cluj de la Someș-Dig (Cluj-Napoca): semnificații paleoambientale și impactul activităților antropice asupra aflorimentului*. Studii și cercetări, Geologie-Geografie 3: 31-39.

Codrea V., Hosu Al. (2001). *The Paleocene-Eocene formations and the Eocene/Oligocene boundary in the Jibou area (Sălaj County)*. In: I.I.Bucure, S. Filipescu, E. Săsăran (eds.): Field trip Guide, 4th Meeting of IFAA: 93-107, Presa Universitară Clujeană.

Codrea V., A., Săsăran E. (2002). *A revision of the Rona Member*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Geologia, 2: 27-36.

Codrea V., Fărcaș C. (2002a). *Principalele asociații de tetrapode continentale paleogene din Transilvania: distribuție stratigrafică și semnificații paleoambientale*. Armonii Naturale IV: 80-90.

Codrea V., Vremir M., Jipa C., Godefroit P., Csiki Z., Smith T., Fărcaș C. (2010). *More than just Nopcsa's Transylvanian dinosaurs: A look outside the Hațeg Basin*. Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 293: 391–405.

Codrea V., Jipa-Murzea C., Csiki Z., Barbu O. (2010a). *Maastrichtian dinosaurs in SW Transylvania (Romania)*.

Scientific Annals, School of Geology, Aristotle University of Thessaloniki, Proceedings of the XIX CBGA Congress, Thessaloniki, Greece, Special volume 99: 69-74.

Codrea V., Godefroit P., Smith T. (2012). *First Discovery of Maastrichtian (Latest Cretaceous) Terrestrial Vertebrates in Rusca Montană Basin (Romania)*. In: Bernissart Dinosaurs and Early Cretaceous Terrestrial Ecosystems (Ed.: P. Godefroit), Indiana University Press.

Delfino M., Codrea V., Folie A., Dica P., Godefroit P., Smith T. (2008). A complete skull of *Allodaposuchus precedens* NOPCSA, 1928 (Eusuchia) and a reassessment of the morphology of the taxon based on the Romanian remains. *Journal of Vertebrate Paleontology*, 28 (1) : 111-122.

Dragastan O., Ciubotaru T., Brustur T. (1987). *Neoteutlopoporella socialis (Praturlon), algue "récifale" du domaine tethysien*, *Revue du Paleobiologie*, 6/1: 143-149.

Farkas B. (1995). *Fossil trionychid turtle types in Hungarian collections – a preliminary review (Reptilia, Testudinae)*. *Annals historico-naturales Musei Nationalis Hungarici*, 87: 57-62.

Fehér L. (2002). A rare Eocene water lily (*Nymphaea*) fossil from Cheile Baciului (Cluj-Napoca, Romania). *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Geologia*, XLVII: 47-50.

Gál A., Ionescu C., Bajusz M., Codrea A.V., Hoeck V., Barbu-Tudoran L., Simon V., Mureşan-Pop M., Csók Zs. (2018). *Composition, technology and provenance of Roman pottery from Napoca (Cluj-Napoca, 2 Romania)*. *Clay Minerals*, 53: 621-641.

Hír J., Venczel M. (2005). *New Middle Miocene vertebrate localities from Subpiatră (Bihar District, Romania)*. *Acta Palaeontologica Romaniaiae*, 5: 211-221.

Hua S. (2004). *Les crocodiliens du Sparnacien (Eocene Inferieur) du Quesnoy (Oise, France)*. *Oryctos*, 5: 57-62.

Ionesi L. (1994). *Geologia unităţilor de platform şi a orogenului nord-dobrogean*. Ed. Tehnică, 279 pp., Bucureşti.

Kotsakis T., Delfino M., Piras P. (2004). *Italian Cenozoic crocodylians: taxa, timing and palaeobiogeographic implications*. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 210, 67-87.

Macarovic N., Turculeţ I. (1982). *Paleontologia stratigrafică a României*. Ed. Tehnică, Bucureşti.

Martin J. (2010). *A new species of Diplocynodon (Crocodylia, Alligatoidea) from the Late Eocene of the Massif Central, France, and the evolution of the genus in the climatic context of the Late Palaeogene*. *Geol. Mag.* 147 (4): 596-610.

Martin J. (2015). *The taxonomic content of Machimosaurus (Crocodylomorpha, Thalattosuchia)*. *C.R. Palevol*, 14: 305-310.

Martin J., Smith T., De Lapparent de Broin, Escuillé F., Delfino M. (2014). *Late Palaeocene eusuchian remains from Mont de Berru, France, and the origin of the alligatoroid Diplocynodon*. *Zoological Journal of the Linnean Society*, 172: 867-891.

Mészáros N. (1996). *Stratigrafia regiunii Turnu Roşu Porceşti*. *Convergenţe transilvane*, 4: 42-45.

Nesbitt S.J. (2011). *The early evolution of archosaurs: relationships and the origin of major clades*. *Bulletin of the American Museum of Natural History*. 352: 1-292

Niţulescu O. (1936). *Contribuţiuni la cunoaşterea faunei jurasice a calcarelor de la Sănduleşti*. *Revista Muzeului de Geologie şi Mineralogie a Universităţii din Cluj*, VI/1-2 : 63-66.

Pandolfi L., Carnevale G., Costeur L., Del Favero L., Fornasiero M., Ghezzi E., Maiorino L., Mietto P., Pira P., Rook L., Sansalone G., Kotsakis T. (2016). Reassessing the earliest Oligocene vertebrate assemblage of Monteviale (Vicenza, Italy). *Journal of Systematic Palaeontology*, 15,2: 83-127.

Reichenbacher B., Codrea V. (1999). *Fresh- to brackish water fish faunas from continental Early Oligocene deposits in the Transylvanian Basin (Romania)*. *Bulletin de l'Institut Royal de Sciences Naturelles Belgique, Sciences de la Terre*, 69: 197-207, Bruxelles.

Romer A. S. (1956), *Osteology of the Reptiles*, Univ. of Chicago Press, Chicago

Rugonfalvi K.I. (1939). *A nemes Székely nemzet képe*. Nyomia Lehotai Pál könyvnyomdája, Debrecen.

Rusu A. (1970). *Corelarea faciesurilor Oligocenului din regiunea Treznea-Bizuşa*. *Studii şi cercetări de Geologie*, 15/2: 513-519.

Simionescu I., Barbu V. (1943). *Paleontologia României*. Ed. "Cartea Românească", Bucureşti.

Trif N., Codrea V., 2018. *Critical overview on the odontological researches of the Mesozoic and Cenozoic fish from Romania*. *Brukenthal Acta Musei*, XIII.3: 497-516.

Venczel M., Hír J., Huza R.R., Popa E., Golban D. (2005). *A new Middle Miocene vertebrate fauna from Subpiatră (Bihar County, Romania)*. *Nymphaea, Folia naturae Bihariae*, XXXII: 23-38.

Venczel M., Codrea V., Fărcaş C. (2013). *A new palaeobatrachid from the early Oligocene of Suceag, Romania*. *Journal of Systematic Palaeontology*, 11, 2: 179-189

Venczel M., Codrea V. (2019). *A new Theriosuchus-like crocodyliform from the Maastrichtian of Romania*. *Cretaceous Research*, 100: 24-38.

Weishampel D. B., Dodson P., Osmolska H. (2004). *The Dinosauria*, second edition. University of California Press, Berkeley.

Young M.T., Brusatte S.L., de Andrade M.B., Desojo J.B., Beatty B.L., Steel L., Fernandez M.S., Sakamoto M., Ruiz-Omen J.I., Schoch R.R. (2012). *The Cranial Osteology and Feeding Ecology of the Metriorhynchid Crocodylomorph Genera Dakosaurus and Plesiosuchus from the Late Jurassic of Europe*. *PLoS ONE* 7(9): e44985. doi:10.1371/journal.pone.0044985

Rituri de trecere

- urmare din numărul trecut -

Janeta IUGA

IV.2.4.1. Drumul spre Lumea „fără dor”

Alegerea corectă a drumului către lumea „fără dor” este considerată o etapă foarte importantă în mentalul rural din Plaiul Cloșani. În marea călătorie, defunctul trebuie să evite drumul către stânga: „Să n-apuci la stânga/ Că-i poteca strâmbă/ Și iar nu-i curată/ Și cu bivoli arată./ Cu spini sămănată/ Cu sapa-i săpată/ Cu spini sămănată”. Drumul cel bun este drumul către dreapta: „S-o iei la dreapta/ Că-i poteca curată./ Cu doi boi arată./ Cu plugu arată/ Cu flori sămănată”. Observăm că drumul cel bun din Cealaltă lume este reprezentat asemenea lumii pământești, un drum „sămănat” cu flori. Însă și florile îl pot pune în pericol pe sufletul călător și tocmai de aceea bocitoarele îi precizează ce flori sunt „de credință”:

„Floare de priboi	Floarea romaniță
Mata să nu iei	Că-i mai de credință
Că voi pribegii.	Floarea busuioc,
Da mata să iei	Că-i cu dor, cu foc!”.

Drumul către Lumea strămoșilor continuă cu o reprezentare a lumii terestre, cu pomi „Cu frunza mărunță/ Cu umbra rotundă”.

De asemenea, în calea sa sufletul defunctului se poate întâlni cu „Zâna bătrână” care poate fi îmbunătățită prin rugăciuni să-i asigure intrarea în rai: „O zână bătrână/ Cu condeiu-n mână/ Cu hârtia-ntr-alta/ De ea să te rogi/ Te scrie la bine”.

Zoritoarele îl îndeamnă pe dalbul de pribeag să nu meargă cu această zână, ce să-i dea „Tot un gulere/ Și cu-n ban în el,/ Și un colăcel/ Cu făclii pe el”.

În Lumea fără dor, sufletul defunctului se întâlnește cu alți membri ai colectivității, care s-au integrat deja în această lume a strămoșilor. Sufletul defunctului devine un intermediar în această călătorie, între Lumea cu dor și Lumea fără dor, femeile zoritoare sfătuindu-l pe dalbul de pribeag să-i anunțe pe cei morți mai dinainte că li s-a trimis lumină și flori, cu scopul de a prinde rădăcini în acea lume și să aibă lumină să nu-și mai dorească să vină în lumea de care s-au separat: „Cu foc să le spui/ Că noi le-am trimis/ Făclii din stupină/ Cu luminile să le luminească/ Să nu rătăcească/ Cu flori mirosească/ Să nu ne dorească”.

Așadar, „moartea nu înseamnă nicicum o dezagregare a individului, o rupere a lui de lumea terestră, ci numai o transmutare într-o altă lume, în presupusul tărâm al vieții veșnice”.¹²⁴ „Încă el s-o mai întoarce/ Când o face jugu mugu/ Și tânjeala lăstar verde/ Și răchita vînățale./ Salba albă rocățele!/ [...] când s-o face/ Plug de cuci/ Și plugari de tăvălici/ Vin atunci și nici atunci”.

IV.2.4.2. Masa de pomană

În Plaiul Cloșani, la masa de pomană (anexa 35) participă toate rudele, apropiații defunctului și alți consăteni. La masa de pomană vine cine dorește, nu trebuie să fie invitat, însă o practică particulară o întâlnim în Cerna – Vârf când, după înmormântare, familia defunctului se așează la răscruce de drumuri pentru a indica participanților la înmormântare direcția de mers către casa unde se pune

ANEXA 30

Pomana de 3 zile a săteanului Ilie Vucea din Cerna – Vârf, 2017

ANEXA 35

Pomana de 3 zile a săteanului Ilie Vucea din Cerna-Vârf

masa de pomană. În Husnicioara „vine multă lume, când moare un om din sat, vin ca la nuntă”.¹²⁵

Preotul este cel care deschide masa de pomană (anexa 30), după ce se cântă *Veșnica pomenire*. În cazul în care sunt mai multe mese de pomană, preotul merge în dreptul fiecărei mese să citească pentru sufletul mortului, timp în care oamenii se ridică, pun mâna pe masa cu cele pomenite și zic: „Bogadaproste!”. La pomană nu se mănâncă până când preotul nu înconjoară mesele cu pomană, tămâindu-le cu cădelnița, împreună cu soțul sau soția defunctului. La înmormântarea lui Vucea Ilie, din Cerna – Vârf, văduva purta pe cap, la pomană, o pânză albă și ținea în mână pomul mortului (anexa 28), înconjurând cu acesta mesele cu mâncăruri (anexa 29) ce urmau a fi date de pomană.

În Cerna – Vârf, Isverna, la masa de pomană observăm că se servesc următoarele: colivă, supă de pui cu brânză rasă, sarmale, piure de cartofi cu carne sau varză călită, prăjituri, cozonac, vin, țuică și suc.

Și în mentalul colectiv din Micherechi pomana este „hrănirea simbolică a mortului”¹²⁶, acordându-i-se o atenție deosebită. În acest sens, pentru înmormântare se pregătesc 150-200 de cozonaci, în fiecare cozonac punându-se câte o monedă. Când mortul se separă de casa în care a trăit, adică momentul scoaterii sicriului din gospodărie spre a-l duce la cimitir, cozonacii sunt împărțiți peste sicriu copiilor. Până în anii '80, pomana se făcea la casa unde a trăit cel care a murit, sicriul cuprinzând pâine, țuică și slănină. Mai apoi au fost introduse în masa de pomană și sarmalele (La Micherechi și Aletea).¹²⁷ Aceeași autoare notează că măncarea tradițională la pomana de la înmormântare pentru slovacii din Totkomlos era tocana de oaie, însă cei care aveau o situație materială mai modestă pregăteau pogăcele ori corn din aluat dospit.¹²⁸

IV.2.4.3. Hora de pomană

În Isverna se acordă o mare atenție horei de pomană. În trecut, în perioada sărbătorilor de Crăciun și până la Anul Nou se făceau hore de pomană în fiecare seară. La aceste hore de pomană participau aproape toți sătenii. Sătenii preferă horele de pomană din Săptămâna Luminată, horele dintre Paști și Rusalii. Hora de pomană este plătită de cineva din familia defunctului (soț, soție sau copii). Persoana care plătește hora alege dintre săteni un băiat care ia hora înainte și apoi se prind de ceilalți săteni. Familia defunctului își pregătește dinainte să de dea de pomană la horă un coș cu prosoape, lumânări, batiste și flori. Prosop se dă băiatului și fetei care iau hora înainte și celui din urma horei. De asemenea, aceștia mai primesc de pomană o lumânare aprinsă. Celor care se prind în horă li se dă de pomană flori și lumânări aprinse, pomenindu-se numele celui mort: „Să-i fie lu' cutare”, iar cei din horă zic „bogdaproste”. Horele de pomană țineau până seara târziu. Familiile defuncților mai plăteau lăutarii să interpreteze cântecele preferate ale mortului, de când fusese în viață. Cei din familia mortului nu intrau în hora de pomană. Dacă totuși perioada de doliu trecuse și ei voiau să se prindă în hora de pomană, atunci puneau jos o batistă și ei făceau primii pași pe aceasta. Cea mai cunoscută horă de pomană este *Hora morții*, un cântec lent și un ritm legănat: „[...] Jucați lume, jucați bine/ Și gândiți-vă la mine,/ C-am fost cândva pe pământ/ Și de toți m-am despărțit,/ N-am jucat de voia mea/ M-a luat moartea cu ea”.¹²⁹

În Cerna – Vârf, horele de pomană se fac la cei tineri. În horă se prind un băiat și o fată, unul într-un capăt și celălalt în altul. Aceștia primesc un prosop și flori, iar oamenii ceilalți din horă primesc batiste, lumânări și flori. Într-un colț al batistei este pus un ban, ca să aibă defunctul cu ce să

ANEXA 28
Pomul mortului Cerna – Vârf (01. VI.2017)

ANEXA 29
Colivă și colaci – pomana de 3 zile, Cerna – Vârf
01.VI.2017

plătească vămile pe lumea cealaltă. La primirea acestor daruri, oamenii zic: „Bogdaproste”.

Hora de pomană a avut un caracter magic în orizontul mintal tradițional din satele Plaiului Cloșani. Prin aceasta, familia defunctului se separă de urmele morții și se reintegrează în circuitul firesc al vieții, se restabilește echilibrul familiei îndoliată. Despre caracterul magic al horei ne vorbește și Romulus Vulcănescu, de la care aflăm că aceasta mai este numită și descântec:

„Termenul de descântec dat horei nu e improvizat sau gratuit, el traduce în toată puterea cuvântului reminiscența unei străvechi situații de fapt: ritualul magiei horale. Prin intermediul descântecului horal, astăzi în mai mică măsură ca odinioară, țărănul român își apropie forțele supranaturale ale lumii ca să le înduplece și să le întrebuițeze în sensul nevoilor lui materiale sau spirituale”.¹³⁰

Hora de pomană este făcută în satele Plaiului Cloșani la sărbătorile mari, precum Crăciunul sau Paștile. La hora de pomană sunt compuse cântece specifice. Un astfel de cântec a fost compus de Angelica Stoican: *Sărac cinerețea mea/ S-o cununat cu moarcea/ Am fost floare pe pământ/ Acum zac în mormânt./ Floare fui, floare trăcui/ Pe fața pământului*. O altă variantă este consemnată în studiul lui M. Gregorian *Folclor din Oltenia și Bănatul răsăritean*, în care apare motivul păsării care conduce sufletul în Lumea „fără dor”: „Dară să tse iei/ După glasul meu/ Că ieu ce-oi mai duse/ În dzealu cu zocu/ Zoacă zocu roată/ Vine lumia toată”.¹³¹

IV.2.4.4. Pomenirea morților

În spațiul românesc, morții sunt pomeniți (anexa 36) în Sâmbăta lui Lazăr, care este cunoscută drept Sâmbăta morților (acesta are loc la o săptămână după Lăsatul Secului), în 9 martie, când sunt Moșii de primăvară (la Patruzece de Sfinți), în sâmbăta de dinainte de Duminica Mare sunt Moșii de vară, iar Moșii de toamnă sunt pomeniți pe 21 noiembrie, la Ovidenie.¹³² În 17 martie este ziua

ANEXA 36

Pomenirea morților la cimitirul satului Cerna-Vârf
25 decembrie 2017

șerpilor (la Alexii) când oamenii aprind focuri ca să se afume pentru a fi protejați de necurat. Această sărbătoare are un substrat arabic, fiind legată de cultul sufletelor, al celor morți, șerpilor fiind o ipostază a înfățișării acestora, care odată cu vremea bună pătrund în lumea albă.¹³³ Înainte de Paști, de Florii, femeile dau de pomană bucate de post, colaci și lumânări. De asemenea, morții sunt pomeniți în joia din Săptămâna Patimilor. Se dau de pomană ouă roșii, colaci și colivă.

Sufletele morților, la romani, erau cinstite la anumite sărbători: Compitalia și Larentalia. Resortul Moșilor de Crăciun se crede că s-ar afla în aceste sărbători romane.

În perioada de doliu, romanii mai comemorau pe cei dispăruți la anumite date: începând cu 13 februarie timp de nouă zile avea loc Parentalia, o comemorare a părinților decedați, în 9, 11 și 13 mai aveau Lemuria, sărbătoare în care oamenii trebuiau să se protejeze de spiritele rele ale lemurilor.

Pomenirea defuncților la cimitire are loc la mai multe popoare. Spre exemplu, sârbii și bulgarii îi pomenesc pe defuncți la morminte prin așa-numitele *zadușnițe*. Și polonezii păstrează această practică de Crăciun, când hrănesc sufletele morților (Karmienie dusz) dând de pomană săracilor. La ruși întâlnim o sărbătoare similară cu *Sâmbăta morților* de la români și anume *Sâmbăta părinților* (înainte de Lăsatul Secului și înainte de Sfânta Treime).¹³⁴

În Grecia antică, morții erau celebrați în fiecare lună, în data de 13. Familiile celor decedați realizau sacrificii în cadrul unor ritualuri care erau cunoscute drept *Genesisia*. Sărbătoarea funerară a grecilor era primăvara, când se credea că lumea se deschide pentru a veni pe pământ sufletele morților (*mundus patet*).¹³⁵

„În alte societăți se acorda o mai mică atenție comemorării morților: în Santa Cruz, defunctul era întâi înlocuit de un băț, căruia i se ofereau un timp prinosuri. Până la urmă însă, familia uita pe cine reprezenta bățul; oamenii mâncau prinosurile și aruncau bățul”.¹³⁶ Interesant este că la egipteni intrarea în Lumea „fără dor” era condiționată de statutul social al defunctului. În perioada Imperiului Vechi se credea, la egipteni, că doar regele și nobilii puteau avea o existență postumă, cei săraci neputându-se bucura de Cealaltă lume. Cei săraci, în credința egiptenilor, au avut acces la viața de dincolo abia în perioada Imperiului Mijlociu.¹³⁷

IV.2.4.5. Tămâiatul

În mentalul rural tradițional se crede că dracul se teme de tămâie. Astfel, oamenii apelează la practica tămâiatului de teamă că cel mort să nu devină strigoi. Tămâiatul morților se face la sărbătorile mari: la Joimari, Paști, Crăciun, Sfântul Dumitru. Acesta se face de către o femeie care se numește tămâietoare. Aceasta își asumă responsabilitatea, după ce moare omul, să meargă la tămâiat timp de șase săptămâni. În fiecare dimineață, tămâietoarea merge la cimitir cu un săculeț în care își ține ciobul de tămâiat, tămâia, lumina duhului și cărbunii. Ajunsă la cimitir, aprinde cărbunii cu tămâia și lumânările și ocolește mormântul de trei ori. Arderea cărbunilor ar putea fi explicată ca fiind o reminiscență a cultului incinerării. Și în Evul Mediu exista credința că prin ardere pe rug se îndepărtează duhurile necurate (cum se întâmpla spre exemplu cu vrăjitoarele).

Informatoarea Enescu Maria, din satul Ponoarele, prezintă cum se desfășoară acest ritual:

„Cineva de-ai casei merge împreună cu femeia care ia tămâiatul la cimitir, ia trei colăcei, lumină, tămâie,

lumina statului și acolo îi dă de pomană. Tămâiatul se face dimineața până răsare soarele. Femeia merge la mormânt, pune tămâia în ulcică, aprinde lumina statului și cu ulcica tămâie mormântul, ocolindu-l de trei ori. Lumina o ia acasă, iar ultima dată o lasă la capul celui mort să ardă definitiv”.¹³⁸

IV.2.4.6. Slobozitul apei

Timp de șase săptămâni este plătit un copil „să aducă apele mortului.” Vreme de 40 de zile acesta aduce la trei case din sat (un ulcior de apă la fiecare casă). În a patruzecia zi de la înmormântare copilul termină de adus apele mortului și are loc Slobozirea. Se merge la o apă curgătoare și se pune să plutească pe aceasta o pânză, iar deasupra pânzei o „cotovaie de dovleac” în care sunt așezate două lumânări aprinse, sub formă de cruce. Copilul care a adus apele mortului crestează de 44 de ori dintr-o creangă de alun cu un cuțit. Femeia care slobozește apa ia din pârâu cu o cană de lut și o varsă peste dovleac. La fiecare cană turnată de femeie, copilul face câte o crestătură în alun, până când femeia toarnă 44 de căni cu apă. La a 44-a cană cu apă care este turnată, femeia care slobozește izvorul dă drumul cojii de dovleac cu lumânările aprinse să plutească pe apa curgătoare. „Pe marginea apei se aseză colăcei cu lumânările aprinse la distanța de 1-2 metri, urmărindu-se drumul covatei. În același timp se tămâiază deasupra colăceilor. Când se oprește covata, este luată și așezată pe <<măσαι>> de lână, pe care se găsește un colăcel”.¹³⁹

Sanda Larionescu explică simbolistica apelor curgătoare astfel: „Faptul că izvoarele și râurile sunt ape care curg [...], care sunt deci vii, a făcut să li se atribuie puterea de a-și dirija cursul sau de a servi ca <<vehicul>>, ba mijloc de legătură, dintr-o parte a lumii într-alta, respectiv din spațiul <<lumii noastre>> în al <<lumii de dincolo>>”.¹⁴⁰

„Apa curgătoare peste care plutesc lumânările aprinse poate însemna ducerea cu ajutorul apelor a unui dar și a unui mesaj de la cei vii la cei morți. Pentru aceasta se ia ca martor și ajutor soarele. Sau pur și simplu se oferă drept ofrandă, pentru sufletul mortului, o apă care curge mereu și atunci mortul va avea veșnic apă în cantitate mare pe lumea cealaltă”.¹⁴¹

Se crede că nu e bine să se care apa mortului noaptea, căci e rost de boală celui care bea din ea, însă dacă apucă să bea, trebuie să stingă trei tăciuni în ea.¹⁴²

IV.3. Între Lumea „cu dor” și Lumea „fără dor”. Anomalii ale integrării

Oamenii din Plaiul Cloșani se tem de „necuratul”, de diavol, căruia evită să-i rostească numele. Dracul, în mentalitatea locuitorilor din Plaiul Cloșani, este o forță nefastă, care poate provoca nenorociri, cele mai de temut dintre acestea fiind bolile:

„Ciuma, holera, vărsatul, frigurile, reumatismul, oboseala, damblaua, isteria, epilepsia, tusea, junghiurile, bubele și tot alaiul de boli ce chinuiesc biata omenire sunt provocate de acești musafiri nepoțiti ce se strecoară în corpul unuia sau altuia. Biserica creștină, deși a luptat împotriva acestor credințe păgâne, susținând că cele mai multe boli sunt trimise de Dumnezeu ca să-i pedepsească pe oameni pentru păcatele lor, a făcut totuși unele concesii concepțiilor poporului. A admis ideea că, în anumite cazuri, demonii, pe care-i numește draci, diavoli sau duhuri rele, intră în trupul omului și pun stăpânire pe el. Acești oameni se cheamă <<îndrăciți>>, și pot fi vindecați numai prin <<exorcizări>>, adică <<descânțece>>, de pe urma cărora

duhul necurat e silit să părăsească trupul, care apoi rămâne lecuit de boală”.¹⁴³

Se spune că dracul poate lua forma unei pisici, a unui câine sau a unui țap (Cerna – Vârf, Isverna). Un caz de înstrigoire este consemnat de Cornel Boteanu în cartea *Cântecul Zorilor din Plaiul Cloșani*, caz pe care l-a cules la rândul său de la Breană Elisabeta, în vârstă de 70 ani, din satul Cerna – Vârf:

„Erea un om pe nume Ion Neagu care căuta după bani acolo, sus la masa hoților. El pleasă cu ginerele lui de la Zăgujani și s-or băgat acolo într-o gaură pe un prepeleac și îl bătrân cred c-o căzut și l-or adus acasă mort, da' n-o spus la nima. După mormântare s-o făcut moroi și venea la vaci zăua în amiaza mare. Venea și păza vacile cu fosta lui soție și până la urmă or aflat oamenii și preotu' Izverneanu care erea atunci. El le-o zâs să meargă noaptea și să-l scoată din mormânt. Or mers câțiva oameni mai curajoși, da' s-o adunat și lumea din sat. Cân' l-o dezgropat avea fața roșie. S-o băgat un om mai curajos în groapă și-o dat cu furca-n el, iar câ' o gemut, or luat-o toți la fugă. După aia or venit, or luat puțin sânge și ne-o uns pe toți și pe noi pe copii să nu se mai prindă de noi”.¹⁴⁴

Acesta poate să apară și sub formă de strigoi, după ce omul a murit. Termenul de *strigoi* vine din limba latină „striga, -ae”. Acest termen, în spațiul românesc, este menționat prima dată în Pravila lui Matei Basarab:

„Bârfesc unii nebuni și zic că multe trupure ale oamenilor, dacă mor și le îngroapă în pământ, iale nu putrezesc, ce se află întregi, pline de sânge. Și aceasta iasta nălucă drăcească cum am zis, pentru că acela, dracul, în tot chipul să închipuiaște și anghel să se facă și călugăr și bărbat mirean și muiare și copil și lemn și toiag de apă. Și sânge și discos și haină și om mort și alte lucrure toate câte sunt se face, ci însă ca o nălucă”.¹⁴⁵

În Oltenia strigoiul este cunoscut sub denumirea de moroi. Însă I. A. Candrea subliniază diferența dintre cei doi termeni care au semnificații diferite. Potrivit acestuia, strigoiul are drept corespondent la sârbi termenul de *vampir*, iar moroiul este cunoscut sub termenul de *moro*. Acest termen, prin derivare cu sufixul „-oi” a devenit în spațiul românesc ceea ce cunoaștem astăzi ca fiind *moro*. Termenul de *moro* a avut aceleași semnificații cu cele de la sârbi: acela de „duh necurat care vine în timpul nopții, de se pune pe pieptul omului, îl apasă și caută să-l înăbușe”.¹⁴⁶ Însă în timp au avut loc multe modificări la nivelul sensului, cei doi termeni strigoi și moroi ajungând să se suprapună.

Credința în moroi, din zona Olteniei, a fost consemnată și de cercetătorul Charles Laugier:

„Diavolul, după credința poporului, la chipul mortului în care a intrat și iese noaptea din mormânt pentru a mânca din rudenii, pentru a-i atrage după sine în mormânt. Moroiul le mănâncă inima, ei se îmbolnăvesc și mor. Astfel își explică sătenii mortalitatea mare în unele epidemii. Pentru a scăpa de această mortalitate recurg la dezgroparea mormântului și arderea cadavrului undeva departe de sat, sau îi smulg inima și o azvâr la câini”.¹⁴⁷

În Plaiul Cloșani este înrădăcinată credința în moroi, încă din 1784 existând consemnări despre aceasta în cartea medicului Georg Tallar. Acesta a realizat autopsia unui cadavru din Obârșia Cloșani care se credea că este moroi. Rezultatele în urma cercetării medicului scoteau la iveală faptul că mortalitatea era cauzată în rândul oamenilor, nu de strigoiul respectiv, ci de o alimentație deficitară în perioada postului:

„În timpul postului românii mănâncă ceapă crudă, usturoi, ridichi, varză acră, crudă sau fiartă în apă, dovleac murat sau varză dulce și varză creață fără untură. În loc de pâine își fac o fiertură cu făină de porumb la care mănâncă aproape zilnic fasole fără grăsime. Această alimentație stranie se dă și la copii mici, la femei gravide, la moșnegi. Cei săraci trăiesc și mai prost. Pe cât de sever se țin posturile, pe atât fără măsură mănâncă în sărbătorile Crăciunului. Timpul de masă obișnuit la alte popoare le pare atunci distanțat și de aceea gătesc ziua și noaptea și mănâncă întruna carne de porc friptă”.¹⁴⁸

În satele din Plaiul Cloșani se crede că mortul se face strigoi în următoarele situații:

- dacă moare fără lumânare sau cu lumina aprinsă;
- dacă apa de la scaldă mortului a fost aruncată în curtea casei;
- dacă trece pe sub tronul mortului vreo pisică;
- dacă nu este tămâiat mormântul;
- dacă nu se sparge o ulcică la scoaterea defunctului din casă.

Dacă omul moare fără lumină, în Isverna, familia defunctului plătește trei ani la rând Paștile, crezându-se că astfel va primi lumina Învierii.

În Obârșia Cloșani, mortul, după ce este scaldat, este uns cu ulei pe la încheieturi ca să nu se facă moroi. „Pentru aceasta, morții, atâta vreme cât stau în casă, se păzesc [...] împotriva Duhului rău care ar putea intra întrânșii, spre a-i învia apoi cu înfățișarea de strigoi. Prin Duhul cel rău se închipuie însuși Diavolul”.¹⁴⁹

La Nădanova, tronul se pune pe două scaune în formă de cruce. În tron se pun darurile care se dau de pomană la înmormântare. Aceste daruri constau în: prosoape, batiste, batic, un rând de haine, un căpețel și o farfurie cu colivă. În fiecare colț al tronului se aprinde câte o lumânare și apoi se face de către preot sfeștania.

Cât timp stă mortul în casă există interdicția de a mătura sau de a face curățenie în gospodărie. Abia după ce este scos mortul din casă, o femeie, care nu face parte din neamul celui trecut în lumea „fără dor”, mătură de la ușă spre interior. Gunoarul se aruncă departe de casă pentru ca acel mort să nu se întoarcă strigoi. Semnificația acestui gest este explicată de Otilia Hedeșan care susține că:

„[...] centrul de greutate al practicii este ascuns în spatele expresiei <<a întoarce urma>> și a efectuării sale prin măturare. Din tradiția românească se știe că <<întorsul urmei>> este un nume aproape generic dat practicilor magice de dragoste, cu alte cuvinte <<a întoarce urma>> începe să nu mai însemne ceva strict definit ci, mai degrabă este utilizat într-o extensie semantică, echivalând cu o vrajă, pur și simplu”.¹⁵⁰

În satul Cerna – Vârf, în trecut, dacă omul mort se făcea moroi, sătenii înfingeau un cuțit sau un pripon de cal în mormântul mortului. Un asemenea caz a fost relatat de inf. Căplescu Nicuța, de 66 ani, comuna Balta (sat Prejna).¹⁵¹

În trecut, ca mortul să nu se facă strogii sau moroi, se tăia o bucată din hainele mortului și i se dădea foc. Cenușa rezultată era aruncată pe o apă curgătoare. Acest rit avea loc acasă sau la mormânt, înainte să pună capacul pe coșciug. O altă practică de prevenire a strigoirii consta în punerea pe abdomenul mortului a unei bucăți de piele de oaie, tăiată de pe fruntea animalului. Lâna de pe pielea oii era păstrată și era pusă direct pe pielea defunctului, apoi se acoperea cu hainele destinate îmbrăcării mortului. Apoi se dădea de pomană un ou fiert și o turtiță preparată cu zeamă

din oalele cu mâncăruri pentru pomană. Această pomană se dădea pe fereastră.¹⁵² În Isverna, ca mortul să nu se facă moroi, i se taie acestuia din păr, i se dă foc și se afumă prin casă.¹⁵³ Sub perna mortului se pun „tămâie, marmură (eventual un ciob de farfurie) și un pieptene, iar în sân i se bagă o pâine coaptă-n spuză și un ou”.¹⁵⁴ La plecarea din casa în care a locuit pentru o separare definitivă mortul este scos cu picioarele înainte „ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi și să mai ia cu el din casă sau vite”.¹⁵⁵

În Ungaria, în trecut, măturatul, în cadrul ritualului de înmormântare, era practicat la mormânt, înainte să așeze sicriul în groapă. Acesta se explică ca o practică de purificare a mormântului.

IV.4. Morții nelumiți. Nunta mortului

Despre nunta mortului a fost preocupat și cercetătorul Petru Caraman. Acesta notează că la grecii din vechime, când murea un tânăr nelumit, i se așeza pe mormânt un vas, *lutrophoros*. Acesta era utilizat pentru baie miresei. Trebuie menționat faptul că în acele vremuri, nunta mortului nu era o înscenare, ci avea loc ca o realitate a existenței. Un alt cercetător, Otto Schrader consideră că *lutrophorosul* este legat de un rit sângeros, punându-l în relație cu legenda lui Ahile, în care fiul său, Neoptolemos, o jertfește în mormânt pe fiica lui Priam, Polixene.¹⁵⁶ Petru Caraman mai face unele consemnări, ținând seama de unele scrieri din secolele IX-X ale unor călători arabi prin Europa. Tinerii care mureau necăsătoriți erau arși și apoi înhumați. În trecut, la ruși, era obiceiul ca groapa mortului necăsătorit să fie amenajată ca o cameră de locuit. Iubita defunctului era îngropată de vie în această cameră. Cortegiul funerar era similar cu alaiul de nuntă, lăutarii intonând cântece de veselie, iar mireasa când ajungea lângă groapă zicea: „Uite, acolo-n rai, șade stăpânul meu (mirele mort)/ Și-i așa de frumos, așa de verde raiul,/ Mă cheamă, haide, duceți-mă odată la el”.¹⁵⁷ După ce termina de rostit acest cântec, mireasa era înjunghiată de cineva numit dinainte, căzând astfel peste sicriul mirelui mort. Apoi cei doi miri erau incinerati și înhumați laolaltă.

Așadar, Petru Caraman, prin consemnările pe care le face explică resortul scenariului de azi al nunții mortului. Dacă în trecut nunta mortului era o realitate, astăzi nu mai este decât un scenariu: „Ceea ce n-a dispărut nici până în vremea noastră este credința în necesitatea căsătoriei morților (nelumiți), care face să se păstreze încă formele inofensive ale acestei nunți la înmormântare, nunta care altădată era atât de lugubră”.¹⁵⁸

În urma cercetărilor realizate, am constatat că unele rituri cu privire la naștere și nuntă au început să dispară. Ritualul înmormântării însă s-a conservat cel mai bine, chiar dacă și-a pierdut multe dintre sensurile inițiale, după cum constată și cercetătorii N. Panea și M. Fifor: omul de azi „le practică în virtutea unei inerții impuse de tradiție și mai ales de frică, dar este din ce în ce mai tentat să abandoneze treptat segmente ce chiar și-au pierdut orice logică pentru omul aproape desacralizat al sfârșitului de secol.”¹⁵⁹

În mentalul rural regăsim, așadar, o viziune optimistă asupra mării treceri, în sensul că dacă e să analizăm recuzita funerară și întreg ansamblul de practici rituale, moartea este o continuitate a vieții, însă într-un alt topos, cu o altă geografie.

Un ritual asemănător cu cel de la români, în ceea ce privește morții nelumiți, îl întâlnim într-un sat din zona de sud-vest a Taiwanului. Între anii 1966 și 1968, David K.

Jordan în urma unei cercetări de teren a descoperit că dacă o fată murea de mică, ea devenea mai târziu o mireasă – fantomă, care îi bântuia pe cei rămași în viață. Astfel, familia defunctei, prin intermediul unui medium, îi asigura fetei nenunțate căsătoria cu un bărbat ales întâmplător (primul bărbat care găsea un plic roșu lăsat în mod intenționat în drum). Dacă mireasa avea surori, putea fi măritată și cu soțul uneia dintre ele. Ritualul se desfășura sub forma unei nunți obișnuite. Remarcăm, în Taiwan, că substitutul miresei nu mai este de această dată un brad (ca la români), ci „un manechin de circa optzeci de centimetri înălțime, îmbrăcată ca o persoană decedată, cu trei rânduri de haine”.¹⁶⁰ Și în aceste comunități din Taiwan există obiceiul ca mireasa să primească o zestre substanțială.¹⁶¹

IV.5. Poezia obiceiurilor în secvența ceremonialului funerar tradițional

IV.5.1. Poezia rituală (Zorile. Cântecul bradului)

IV.5.1.1. Cântecul Zorilor

Cântecul Zorilor (anexa 10) conservă în sine o multitudine de simboluri, făcând parte din poezia obiceiurilor și integrându-se, totodată, în subcategoria poeziei de ritual. Acest text – discurs al ritualului de înmormântare este alcătuit din două părți:

- prima parte se constituie dintr-un dialog fictiv dintre zoritoare (femeile care interpretează acest cântec) și Zori.

- cea de-a doua parte apare ca un dialog între zoritoare și defunct. Femeile, zoritoarele, îl ajută pe defunct să se separe de lumea „cu dor” și să se integreze în comunitatea strămoșilor. Această călătorie către Cealaltă lume are la bază mitul Marii Trece și constituie în sine un simbol al inițierii, al căutării. Etnologul Delia Suiogan amintește ideea că această călătorie spre Lumea de dincolo poate fi interpretată ca un drum spre centru, devenind astfel un simbol al dezvoltării spirituale.¹⁶²

Cântecul ritual conține în structura sa o anumită mitologie a morții dată de: soarele psihopomp, zorile, pasărea sufletului, corboanca neagră, albul cu valoare funerară, dalbul de pribeag, o simbolistica direcțională (dreapta – bine, stânga – rău), dar cel mai important „o configurație a drumului spre lumea de dincolo și chiar o imagine a acesteia”.¹⁶³

Omul din comunitatea tradițională crede în existența unui destin cosmic, tocmai de aceea în cântecele funerare, precum *Cântecul zorilor* întâlnim elemente care denotă o comuniune puternică între om și natură. Momentul în care se performează *Cântecul zorilor*, și anume dimineața, este o confirmare a acestei legături cu universul. În ceea ce privește originea lexemului „zori”, cercetătorul Octavian Buhociu notează:

„Ziuori, zori (masc.), zorile (fem.), plural, cuvânt ce ar veni din sl. Zorja (bg. zora), dar și din dziori, ziori, zuori, diminutiv al cuvântului zi, cu sensul că ziua e pe cale să apară, cf mâine – zi se crapă de ziua. Spre ziua, la ziua sau cum puiul anunță venirea amiezii forma zuori este atestată în sec. al XVII-lea, iar Hașdeu, cuvinte, 2, p. 716 spune că zori e cel mult un compromis între cuvântul slav și cel românesc. Azi se știe că formele ziuori sau ziori sunt generale în colinde ca și în descântece unde n-au putut fi înlocuite de compusul savant zori, lipsit de nuanțele diminutivului românesc”.¹⁶⁴

Literatura de specialitate a constatat o serie de elemente comune între *Cântecul zorilor* și descântec, având

în vedere formulele, motivele specifice, magia cuvântului, invocarea unor entități superioare. Astfel de elemente le întâlnim și în colinde, după cum precizează cercetătoare Monica Brătulescu în *Colinda românească*:

„Asemănările de ordin compozițional și formulistic cu descântecul nu constituie un argument pentru a atribui acestei specii un rol în structurarea colindei ca gen. Nu numai exorcismele, dar și multe alte manifestări, devenite cu timpul profane, posedau pe o treaptă arhaică încărcătură magică. Presupunem că pe o asemenea treaptă repertoriul – care la acea dată consta dintr-un stoc limitat de motive – alcătuiă un sistem deschis. Apartenența la același sistem se poate deduce și din titulaturile ceremoniale care aruncă și astăzi o punte între colindă, descântec, ceremonialul funebru și nupțial”.¹⁶⁵

Și în descântece și în *Cântecul zorilor* întâlnim motivul cocoșilor. În *Cântecul zorilor* cocoșii¹⁶⁶ sunt de culoare neagră și prevestesc moartea („cocoși negri, trei cocoși negri”), iar în descântecele de boală, maladia este trimisă într-un topos al morții, unde „nici cocoșii nu cântă și nici popa nu toacă”. De asemenea, o altă similitudine între cele două specii, constă în imaginea simbolică din *Cântecul zorilor*, unde sufletul mortului ajuns la Hristos se bucură în pace de frumusețea și bunătățile raiului: „Și să-l ducă la Hristos./ C-acolo-i locu' frumos,/ Acolo-s mesăle-ntinse/ Și făcliile aprinse/ Și cu paharale pline/ Lu' cutare să le-nchine”.¹⁶⁷ În descântece acest topos apare pustiit, o geografie a morții în care boala este alungată pentru a restabili echilibrul satului tradițional. Atât în *Cântecul zorilor* cât și în descântece întâlnim purificarea, curățirea trupeză prin intermediul argintului: „S-o gătit, s-o-mpodobit/ Cu podoabe de argint./ Că pleacă de pe pământ”.¹⁶⁸ Iar în descântece întâlnim formula specifică de îndepărtare a răului: „Curat, luminat!/ Ca argintul strecurat”.

Legătura colindelor cu moartea reiese din existența colindelor *de mort*, despre care Constantin Brăiloiu menționa că înainte, până să se plece în colindatul propriu-zis, prin sat, se colindau și mormintele celor care au murit de tineri. Un astfel de obicei îl descrie etnologul M. Brătulescu care notează că în anumite zone ale țării la sătenii aflați în dolii sau la casele unde cineva trage să moară se cântă *colinde de jale* sau *colinde de mort*. Această denumire de *Colinde de mort* vine din credința românilor că, începând cu noaptea de Crăciun, strigoii și sufletele celor morți bântuie până la Bobotează.¹⁶⁹ Relația ritual funebru – colinde o observăm și în satul Cerna – Vârf, din comuna Isverna, unde în dimineața Crăciunului, femeile merg la cimitir să dea de pomană morților și să tămâie mormintele. Pe lângă colaci, brânză, cârnați, țuică și vin, se mai dau de pomană niște bețe care se numesc colinde. Unele dintre colinde sunt înfipite pe morminte, lângă cruci și sunt lăsate acolo, altele, primite de cei vii de pomană, sunt duse acasă. Despre colindele de mort Petru Caraman susține că acestea s-au format după tiparul colindelor obișnuite, pentru cei vii, acestea fiind influențate de creștinism.¹⁷⁰

Cercetătorul Constantin Brăiloiu include în categoria zorilor cântecele de rămas bun, cântecele de despărțire, cântecul de petrecut și cântecul bradului, categorie pe care o numește sugestiv *Ale mortului*. Același cercetător înlătură confuziile care ar putea apărea între zori și bocete:

„Voi spune totuși – ceea ce nu s-a spus niciodată limpede – că aceste cântece nu sunt bocete, cum li s-a zis greșit. Sunt cântări rituale mai bine zis ceremoniale, cântate de femei *numite*, care nu pot fi rude de aproape ale

mortului, la anume vreme, după anumite legi. Bocetul este cu totul altceva: o revărsare melodică a părerii de rău".¹⁷¹

În perioada 1973 – 1978 Zorile în Cerna – Vârf erau cântate de Padină Dornica, Doman Maria, Șeitan Maria. De asemenea, mai erau cântate de Pârvănescu Anica, Pleșa Maria, Sitaru Ana. După anul 2000, zoritoare în Cerna – Vârf erau Pârvănescu Paraschiva, Breană Elisabeta, Pârvănescu Elena (acestea având vârste între 70-80 ani).¹⁷² „Femeile care cântă, sunt chemate, dar nu plătite, lor li se dau de pomană pahare sau ulcele (pline cu rachiu sau cu vin), basmale sau prosoape, după ce se îngroapă mortul. În timpul celor trei zile cât se cântă zorile, acestea sunt păstrate în casa mortului”.¹⁷³ Femeile care strigă *Zorile* nu le dau în scris mai departe și nu le cântă decât la mort căci e rău de moarte. Cine vrea să le învețe le fură de la mort, când se strigă.¹⁷⁴

În satul Cerna – Vârf, când se pleacă cu mortul de acasă se cântă *Plângeți voi patru pereți*: „Nici acu și niciodată/ Nici cât o fi lumea toată”. Adevebele „nici” și „niciodată” sugerează separarea definitivă a defunctului de lumea celor vii. Călătoria către Lumea de „fără dor” începe odată cu scoaterea sicriului din casă. Apoi, pe drumul către cimitir se cântă variantele *Pe drum* sau *Ale drumului*: „Pe-o potecă-ndelungată/ Un' n-am fos' niciodată”.

Femeile care strigă zorile anunță moartea „ca un fel de instituție religioasă a satului, iar, pe de altă parte, ca un fel de intermediar între comunitatea sătească și acea divinitate difuză, ambiguă, ocultată care nu are nicio legătură cu ideologia bisericii ortodoxe”.¹⁷⁵

Note:

124. Pavel Ciobanu, *Plaiul Cloșani...*, p. 95.
 125. Informator Constanța Becheru, 63 ani, sat Husnicioara.
 126. Emilia Martin, *Datini privind cultul morților...*, în *Obiceiuri și tradiții...*, p. 326.
 127. *Ibidem*, p. 327.
 128. *Ibidem*.
 129. Informator Ana Lăschescu, 59 ani, sat Nadanova.
 130. Romulus Vulcănescu, *Fenomenul horal*, București, Ed. Arhetip, 1995, p. 120.
 131. M. Gregorian, *Folclor din Oltenia și Bănatul răsăritean*, în „Folclor din Oltenia și Muntenia” I, București, E.P.L., 1967, p. 270.
 132. Ion H. Ciubotaru, *Marea trecere...*, p. 183.
 133. *Ibidem*, p. 184.
 134. Ion H. Ciubotaru, *Marea trecere...*, p.182.
 135. Petru Caraman, *Alegoria morții în poezia populară la poloni și la români*, în vol. *Studii de folclor*, II, Ediție îngrijită de Viorica Săvulescu, studiu introductiv și tabel cronologic de Iordan Datcu, București, Ed. Minerva, 1988, p. 181.
 136. Ioan Petru Culiianu, *Călătorii în lumea...*, p. 108.
 137. *Ibidem*, pp. 108-114.
 138. Informator Maria Enescu, 56 ani, Ponoarele, apud Daniela Cărbunaru (Raicu), *Datini, credințe și obiceiuri din Plaiul Cloșani*, Timișoara, Ed. David Press Print, 2013, p. 147.
 139. Pavel Ciobanu, *Plaiul Cloșani...*, p. 79.
 140. Sanda Larionescu, *Apa în riturile legate de moarte*, București, Ed. Univers, 2000, p. 45.
 141. Vasile Șișu, *Odiseea sufletului. Epos funerar românesc*, Drobeta Turnu Severin, CJCPM, 2001, p. 91.
 142. Informator Paraschiva Pleșa, 78 ani, sat Cerna – Vârf, Isverna.
 143. I. A. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicină magică*, Iași, Polirom, 1999, p. 134.
 144. Cornel Boteanu, *Cântecul Zorilor...*, pp. 65-66.
 145. I. A. Candrea, *Folclorul medical românesc comparat*, Iași, Ed. Polirom, 1999, pp. 152-153.
 146. *Ibidem*, p. 179.
 147. Charles Laugier, *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1925, p. 39.
 148. Valeriu Bologa, *Raportul din 1750 al unui chirurg german despre credințele românilor asupra moroilor*, în Anuarul Arhivei de Folclor, Cluj, III, 1936, p. 163.
 149. Tudor Pamfile, *Mitologie română*, București, Ed. Alfa, 1997, p. 123.
 150. Otilia Hedeșan, *Șapte eseuri despre strigoii*, Timișoara, Ed. Marineasa, 1998, p. 68.
 151. „A treia zi după înmormântare, la apusul soarelui, trei femei mai bătrâne (iertate) se duc la mormânt. Cea care face tămâiatul le instruește pe celelalte două încă de acasă. Una ia vasul cu spălături de la pomană, alta gunoiul din camera mortului și tămâietoarea ia ulcica cu cărbuni, tămâie, lumina statului și trei cuie. Pe drum femeile n-au voie să vorbească și nici nu răspund dacă le întreabă cineva. Ele merg una după alta și nu se uită îndărăt. De la poarta cimitirului și până la mormânt se merge cu spatele și cu ochii închiși. Atunci când a murit mama, în vara anului 2003, la cimitir a mers Enășescu Veta de 70 de ani. Ea a pus lumina statului lângă cruce spre mormânt a aprins-o și a mai aprins trei lumânări pe mormânt, după care a luat vasul cu lături și le-o turnat în jurul crucii și a mai împrăștiat pe mormânt puțin gunoi luat din camera mortului, iar apoi a împlântat cuiele lângă cruce zicând de trei ori: << - Aici îi locu' tău și de aici să nu mai pleci niciodată>>. După aceea, le-a luat pe rând pe cele două femei și le-a rotit îndărăt în jurul mormântului, cu ochii închiși, de trei ori. De la mormânt și până la poarta cimitirului au mers tot cu spatele și cu ochii închiși. pe drum n-au scos o vorbă până acasă, când s-au spălat pe mâini și au intrat în casă.” inf. Nicuța Căplescu, de 66 ani, comuna Balta (sat Prejna).
 152. Pavel Ciobanu, *Plaiul Cloșani...*, p. 73.
 153. Informator Dornica Stoica, Isverna, născută în 1896, apud Pavel Ciobanu, *op.cit.*, p. 76.
 154. Pavel Ciobanu, *op.cit.*, p. 76.
 155. Informator Ana Bîrcea, apud Pavel Ciobanu, *op.cit.*, p. 76.
 156. Petru Caraman, *Alegoria morții în poezia populară la poloni și la români*, în *op.cit.*, p. 73.
 157. *Ibidem*, p.72.
 158. *Ibidem*, p.75.
 159. Nicolae Panea, Mihai Fifor, *Cartea românească a morții. O hermeneutică a textului ritual funerar*, Drobeta Turnu Severin, CJCPM, 1998, p. 129.
 160. Ioan Petru Culiianu, *Călătorii în lumea...*, pp. 126-127.
 161. *Ibidem*, p. 127.
 162. Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Ed. Paideia, 2006, p. 202.
 163. Nicolae Panea, *Folclor literar românesc, Folclorul obiceiurilor*, vol. I, Craiova, Reprografia Universității din Craiova, 1994, p. 33.
 164. Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Ed. Minerva, 1979, p. 39.
 165. Monica Brătulescu, *Colinda românească*, București, Ed. Minerva, 1981, p. 46.
 166. În colinde cocoșii nu mai sunt de culoare neagră, precum în *Cântecul zorilor*, ci sunt galbeni, prin analogie cu astrul solar: „Zori albe s-au revărsat,/ Cocoși galbeni au cântat./ După zori ziuă se face,/ După zi soare răsare”.
 167. Informator Dornica Cucu, din satul Prejna, comuna Balta, Plaiul Cloșani.
 168. Text din *Cântecul zorilor* din Plaiul Cloșani
 169. Monica Brătulescu, *op.cit.* p. 38.
 170. Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983, p. 144.
 171. Constantin Brăiloiu, *Ale mortului. Din Gorj*, București, Ed. Muzicală, 1981, p. 109.
 172. Informator Cornel Boteanu, 65 ani, Baia de Aramă.
 173. Cornel Boteanu în *Cântecul Zorilor din Plaiul Cloșani – epos funerar mehedințean*, Craiova, Ed. MJM, 2008, p. 129.
 174. Informator Alexandra Pleșa, 54 ani, sat Cerna-Vârf.
 175. Nicolae Panea, Mihai Fifor, *Cartea românească...*, p. 106.
- „Originea sufletului, crede Arnobius, nu poate fi nicidecum dumnezeiască; sufletul este o esență de mijloc mediae qualitatis, creată de un Demiurg, oricum inferior lui Dumnezeu care însă, perfect fiind, nu poate crea nimic rătăcitor [...]. Arnobius consideră că sufletul este conceput material, corporal, coruptibil, dar și capabil de a obține nemurirea în măsura în care harul divin îl ajută să se înalțe; sufletele meritorii cunosc nemurirea obținută pe parcurs, pe când celelalte au parte de moarte într-un torent de foc [...]” Dan Negrescu, *Patristica Perennia aucta (Părinți de limbă latină și scrierile lor)*, Timișoara, Ed. Universității de Vest, 2012, p. 80.

Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918

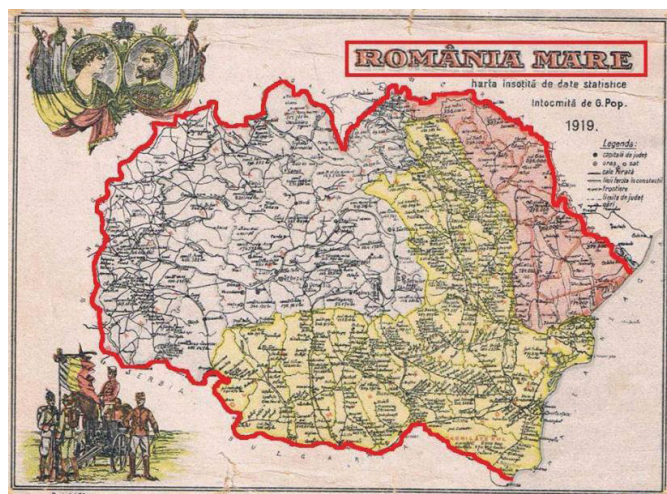
- urmare din pagina 1 -

Pentru a participa la Marea Adunare Națională, cei aleși urmau să se legitimizeze cu împuterniciri scrise, numite „cređionale”. O comisie centrală, condusă de Ioan Suci, coordona și verifica emiterea de cređionale. O propagandă intensă avea ca obiectiv realizarea peste tot a alegerilor de delegați, printr-o cât mai largă participare. Folosind un bogat material documentar, aflat în Muzeul Unirii din Alba Iulia, Ștefan Pascu ne oferă, în volumul „Marea Adunare Națională de la Alba Iulia”, exemple semnificative privind împuternicirile delegaților, directivele pe care trebuiau să le susțină. Declarația unor comune subliniază aderarea fără rezerve, cu unanimitate, la hotărârile Marii Adunări, cum făceau moții din Alba, în numele celor 3.000 de locuitori, care cu toții aderă și se vor supune întru toate hotărârilor Marii Adunări Naționale din Alba Iulia. Ei regretă, totodată, că lipsa de comunicații, depărtarea mare și lipsa de îmbrăcăminte potrivită pentru iarnă nu le permit să ia parte cu toții, dar cei rămași acasă vor striga, și ei, „să trăiască unirea tuturor românilor!”. Români din satul Țânțari, Țara Făgărașului, cer reprezentanților lor să fie la Alba Iulia pe 30 noiembrie și, în numele celor 2.800 de locuitori, să declare „dorința noastră hotărâtă de a ne uni cu România, contribuind, astfel, la unirea tuturor românilor într-un singur stat unitar și independent”. Cei din comuna Lesnic-Hunedoara, alegându-și delegații, îi investesc cu puteri depline ca, în numele întregii comune, „să-și de adeziunea și să declare în mod solemn că noi toți votăm împlinirea idealului național al românilor, adică unirea tuturor românilor într-un stat național care să ne ocrotească și să ne apere pe toți și pe copiii noștri”. Cei 760 de săteni din Hărman-Țara Bârsei întăreau, cu semnătura lor, adeziunea și declarau că „doreau să fie uniți cu toate teritoriile românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, cu România”. Din Banat, de la Sebeș, cei 2.500 de locuitori se declarau „numai și numai pentru unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România”, respingând

orice altă hotărâre. Anton Moraru și Ioan Negrei (op. cit., p. 150), cercetând, și ei, cređionalele, subliniază și alt aspect, de un mare interes: „În unele cređionale (mandate) cu care erau împuterniciți delegații la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din partea comunelor românești din Transilvania se sublinia că trebuie «să hotărască unirea noastră cu România așa cum au hotărât Basarabia și Bucovina». Așa, de exemplu, locuitorii din comuna Lupșa, în număr de 3.000 de persoane, în moțiunea adoptată, declarau: «Prețindem și dorim nestrămutat ceva ce au dorit strămoșii noștri: Unirea tuturor românilor din Ungaria și Ardeal cu frații noștri de un sânge și o limbă care locuiesc în Bucovina, România și Basarabia.» Multimea de delegați s-a deplasat spre Alba Iulia cu toate mijloacele de transport posibile – cu trenul, în căruțe, călări, într-o atmosferă de voieșie, arborând drapele tricolore și intonând cântece patriotice: Deșteaptă-te, române!, Pe-al nostru steag e scris unire, Treceți, batalioane române, Carpații, Sunt vânător, Hai să dăm mână cu mână, Mândri și veseli vin dorobanții, Ardealul ne cheamă.

Nu peste tot a fost veselie, au existat și momente dramatice, datorate maghiarilor. În gara Teiuș, tânărul Ioan Arion a fost împușcat fiindcă flutura un drapel tricolor. Trupul său a fost dus și îngropat, simbolic, la Alba Iulia. Oficial, însă, guvernul de la Budapesta s-a angajat și și-a respectat cuvântul, să nu intervină cu trupe care să împiedice Adunarea. La fel, trupele germane ale mareșalului Mackensen, care se retrăgeau din Muntenia, prin Transilvania, spre Germani, au acceptat să-și întrerupă marșul pentru două zile, pentru a nu perturba situațiile legate de Adunare. La fel, trupele române care pătrundeau în Ardeal și-au oprit înaintarea, pentru a nu se considera că vor să influențeze votul de la Alba Iulia.

Pe 30 noiembrie și 1 Decembrie cei aproximativ 100.000 de oameni veniți la Marea Adunare au defilat prin oraș, s-au cazat la întâmplare sau au petrecut noaptea lângă focuri, apoi s-au adunat pe Câmpul lui Horea sau Platoul Romanilor, un spațiu extins de lângă oraș. O ninsoare proaspătă a înfrumusețat peisajul. Cei 1228 de deputați, ale căror împuterniciri au fost verificate, s-au adunat la Casina Militară, sala mare a acesteia având pe pereți portretele simbolice ale lui Mihai Viteazul și Horea, Cloșca și Crișan. Remarcabilă a fost și prezența grăitoare a unor invitați: Pantelimon Halippa și Grigore Cazacliu din partea Basarabiei, Alexe Procopovici, venit din partea Bucovinei, generalul Leonte, din partea Regatului României. De altfel, la Chișinău se desfășura, în paralel, tot pe 1 Decembrie, o simbolică, dar mult mai restrânsă, Adunare Națională, la care au luat cuvântul reprezentanți ai tuturor zonelor românești: un ardelean, un bucovinean, un român din Regat, un basarabean, un macedonean și un român de pe Valea Timocului. O altă coincidență care fixează, și mai mult,

data de 1 Decembrie în memoria afectivă a poporului român, a fost revenirea triumfală a înalțelor autorități române la București – rege, regină, guvern, în aceeași zi. De menționat faptul că în acest cortegiu triumfal, cum a fost denumit în presa vremii, se aflau și reprezentanți ai românilor din toate teritoriile care-și exprimau, atunci, dorința de unire.

În privința celor 1228 de delegați, menționăm că 680 fuseseră aleși prin vot universal în 130 de circumscripții, iar 548 reprezentau toată gama de organizații ale românilor transilvăneni, de la cele politice până la cele sportive. În domeniul religios a existat o armonie deplină, un egal atașament al ierarhilor celor două biserici, ortodoxă și greco-catolică, la idealurile naționale. Lucrările au fost deschise la orele 10 de Ștefan Ciceo Pop, președintele Consiliului Național Român Central (sau Marele Sfat Național Român) care, după o privire de ansamblu asupra activității de până atunci a Consiliului, a declarat desființarea acestuia, întreaga sa autoritate fiind transferată către Marea Adunare Națională. Ca președinte al acestui înalt for național a fost ales Gheorghe Pop de Băsești care, deși bolnav și în vârstă de 84 de ani, a găsit energia necesară pentru a contribui la realizarea unui ideal pentru care a luptat o viață întreagă. Iată o parte din discursul său (Ioan Scurtu, op. cit., p. 142):

„Prea iubiții mei,

Națiunea română la toate evenimentele mari istorice, în trecut și astfel și astăzi, s-a adunat pentru a decide asupra sorții sale (...).

Dușmanii seculari, care ne-au ținut veacuri de-a rândul în lanțuri fizice, ne-au ținut până ieri, înlănțuiți sufletește, înăbușind cu brutalitate toate manifestările sufletului românesc dornic de libertate și cultură națională.

Lanțurile acestei robii suntem chemați, fraților, să le dezrobim astăzi, în această Mare Adunare Națională, a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, aici, pe pământul stropit cu sângele martirilor Horea și Cloșca.

Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești, prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul, unirea tuturor celor de-o limbă și de-o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc.

Lăsați-vă pătrunși, fraților, de fiorii sfinți ai acestui strălucit praznic național și în cea mai deplină și frățească armonie să clădim temeliiile fericirii noastre naționale viitoare (...).

Declar Adunarea Națională a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania deschisă (...).”

După cum vedem, ideea de Unire era clar expusă. A urmat un amplu discurs al lui Vasile Goldiș, considerat solemn și festiv. Dând dovadă de o profundă cunoaștere a istoriei și a devenirii noastre ca națiune, vorbitorul a subliniat dramatismul și eroismul românilor de-a lungul secolelor. Astfel, deși proprietar legitim al teritoriului vechii Dacii romane, poporul nostru a fost oprimat și ținut în sclavie tocmai în acest teritoriu. Acum el, ca toate națiunile, trebuia să se bucure de libertate, iar forma supremă, desăvârșită, a acesteia ar fi Unirea cu România. Subliniază, apoi, că divizarea teritoriului românesc marcat de Tisa, Dunăre și Nistru nu s-a datorat

unor cauze naturale sau economice, din contra, din aceste puncte de vedere, el reprezenta o unitate totală. Cauza divizării a constat în intervențiile barbare ale unor elemente străine, în invaziile acestora și în alcătuirea unor structuri statale care și-au propus chiar desființarea noastră ca etnie, condiție pentru a intra în stăpânirea teritoriilor care ne-au aparținut de milenii. Acceptarea, în continuare, a acestei situații ar însemna acceptarea crimei de încălcare a tuturor drepturilor. Ne putem opune și desființa acțiunile criminale numai prin Unirea tuturor românilor într-un singur stat puternic și cu un desăvârșit caracter național. Această Unire va fi viabilă dacă va corespunde tuturor cerințelor civilizației contemporane, asigurând tuturor locuitorilor de pe pământul românesc aceleași drepturi și îndatoriri. După încheierea discursului său, Vasile Goldiș a dat citire Rezoluției Marii Adunări Naționale (Ioan Scurtu, op. cit., pp. 146-148):

„I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituintei, aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vîrstă de 21 de ani, reprezentarea în comune, județe ori parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire; libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.

5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri desființînd fideicomisiile în temeiul dreptului de-a micșora după trebuință latifundiile, i se face posibil țaranului să-și creeze o proprietate (arături, pășune, pădure) cel puțin atît cît să o poată munci el și familia lui.

Principiul conducător al acestei politici agrare este, pe de o parte, promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potențarea producției.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea Națională dă expresiune dorinței sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea

națiunilor libere în așa chip ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această Adunare Națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul Monarhiei Austro-Ungare și uniți cu țara mamă, România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și cu entuziasm liberarea națiunilor subjugate pînă aci în Monarhia Austro-Ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea Națională cu smerenie se înclină înaintea memoriei acelor bravi români care care în acest război și-au vărsat sîngele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii romane.

VIII. Adunarea Națională dă expresiune mulțumitei și admirațiunii sale față de Puterile Aliate, care, prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război, au scăpat civilizațiunea din ghearele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română, oricînd și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe care le va afla necesare în interesul națiunii."

Ținem să subliniem (ceea ce, în general, comentatorii se feresc, în general, să discute) afirmația

răspicată privitoare la delimitarea Banatului, adică să treacă la statul român în întregime, nu cum s-a hotărât mai târziu, și este și astăzi, numai o jumătate. De altfel, în tratatul de intrare în Război a României se prevedea, la stabilirea hotarelor României, Banatul întreg, așa cum s-a hotărât și la Alba Iulia. Rezoluția a fost susținută prin două cuvântări. Cea dintâi, a lui Iuliu Maniu, s-a axat pe ideea rădăcinilor profunde ale unității românilor de pretutindeni și a dovedit un autentic spirit umanist, așa cum consideră și Ioan Scurtu când a afirmat, în legătură cu drepturile minorităților naționale: „Nu vrem să devenim din oprimați oprimatori, din asupriți asupritori”. Socialistul Iosif Jumanca, al doilea vorbitor, a declarat că „vrem unirea tuturor românilor”, arătând, totodată, că social-democrația nu se opune spiritului național. Pusă la vot de Gheorghe Pop de Băsești, Rezoluția a fost votată în unanimitate, sub lozinca „Vrem o singură Românie, a tuturor românilor”. Vestea a fost transmisă celor 100.000 de oameni din Câmpul lui Horea într-un mod original, având în vedere mulțimea participanților: au fost amenajate mai multe tribune la care diferiți vorbitori au transmis același text. Concomitent, în mai multe localități s-au ținut adunări după modelul Adunării de la Alba Iulia.

Ținându-se cont de faptul că urma o perioadă de tranziție, administrarea teritoriilor românești urma să fie asigurată de organe locale. De aceea a fost constituit un Mare Sfat Național cu rol legislativ, un Parlament local practic, din rîndul căruia s-a organizat Consiliul Dirigent, cu rolul de organ executiv, structurat ca un guvern. A fost pasul decisiv pentru constituirea Statului Național Unitar Român. Pentru impunerea pe plan internațional vor urma alți pași, la Saint-Germain pentru Bucovina și la Trianon pentru Transilvania.

1 Decembrie 1918 – lecția demnității și solidarității naționale

Nicolae IONESCU

În epoca modernă, națiunile, inclusiv românii, au început să sărbătorească, așa cum se cuvine, marile momente ale identității lor politice. În Vechiul Regat sărbătoarea națională era la 10 mai, în amintirea zilei când Principele Carol, viitorul rege Carol I al României, a sosit pe pământ românesc. Nu era singura sărbătoare oficială, dintre cele laice, pentru ca existau și altele, mai vechi - ca 24 ianuarie sau mai noi, apărute odată cu România modernă, care tocmai se naștea și se dezvolta.

Toate aceste sărbători oficiale erau marcate prin slujbe religioase, semn că primul gând era îndreptat către Dumnezeu, cu mulțumire și rugă pentru cei care nu mai erau, apoi veneau gesturile oamenilor politici, defilările și alte momente festive. La asemenea evenimente solemne erau invitate, ca astăzi, oficialitățile locale, personalități ale orașului și mai ales tinerii din școli cu scopul declarat de a le insufla sentimente

patriotice văzând direct oameni care facuseră istorie.

A fost înlăturată monarhia, în 1947, a căzut și 10 mai din calendarul zilelor de sărbătoare ale românilor. Noul regim, comunist, își căuta și fabrica alte legitimări politice și ideologice. Găsește ziua de 23 august ce este smulsă din contextul istoric și propulsată în deschizătoare de zări comuniste. An de an semnificația acestei zile a fost tot mai încărcată și mai fastuoasă, ca să legitimeze un prezent care, neputându-se propulsa în viitor, căuta s-o facă în trecut.

După 1990, printr-o hotărâre a Parlamentului Român, 1 Decembrie devine Ziua națională, ca un omagiu al luptei seculare care încununează victoria strălucită a mișcării naționale a românilor de o parte și de alta a Carpaților. Marii reprezentanți ai unității neamului au fost *țărani și preoți* cum sublinia istoricul Nicolae Iorga, *care prin veacuri își mânau turmele în toate părțile,*

răspândind aceeași, credință, poezie, muzică și suflet românesc, iar școala a pregătit conștiințele românilor.

Marea Unire s-a plătit cu sute de mii de jertfe în Primul Război Mondial, pentru desăvârșirea idealului național și cunoscutul scriitor Barbu Ștefănescu Delavrancea, evidenția în 1916 că „*noi nu ne croim o nouă patrie, ci ne întregim.*”

În memorabilele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, oștenii regimentelor vasluiene, alături de întreaga armată română, s-au acoperit de glorie nemuritoare. În cartea de aur a neamului se înscrie la loc de cinste numele căpitanului bărlădean Grigore Ignat, comandantul companiei de mitraliere care și-a sacrificat viața pentru apărarea gliei străbune. Victoriile strălucite din vara anului 1917 au împiedicat ocuparea întregii țări și au pregătit Marea Unire de la 1918.

„Astăzi, ziarul *Tribuna Tutovei* din Bârlad, arăta faptul că visul de aur al tuturor românilor, se împlinește sub ochii noștri și dorobanții au pășit pe pământul sfânt al lui Ștefan cel Mare și Mihai. După suferințele de veacuri visul întregirii românilor se împlinește prin jertfa eroilor noștri”.

Peste o sută de mii de români veniți din toate părțile Ardealului la Alba-Lulia, cu trenul, căruțe, călări, îmbrăcați în haine de sărbătoare cu steaguri tricolore, au votat, duminică, 1 Decembrie 1918, Unirea cu frații lor de peste Carpați, în acea Meccă a românismului.

Peste conjuncturi externe complexe și calcule politicianiste, actul istoric din acea zi apare ca o împlinire supremă a unui deziderat de veacuri, fiind fapta istorică a întregii națiuni române și *nu opera unui om politic, partid sau guvern. Lecția lui 1 Decembrie 1918 este ziua demnității și solidarității naționale.*

La 14 decembrie 1918, delegația de ardeleni venită la București să prezinte hotărârea de Unire regelui Ferdinand-primul ministru de atunci-Ionel Brătianu prezent la aceste manifestări, sublinia: „*Vă așteptăm de o mie de ani și ați venit să nu ne mai despărțim niciodată...* Bucuria noastră nu este numai a unei generații. Ea este sfânta bucurie a întregului popor român...”.

În august 1919, cu ocazia primei vizite în Transilvania a aceluiași prim-ministru, Iuliu Maniu – președintele Consiliului Dirigent- întâmpinându-l la Sibiu – exprima cu sinceritate sentimentele de recunoștință ale Ardealului că Vechiul Regat a fost la înălțimea chemării sale... iar Ionel Brătianu îi răspundea că Transilvania era „*sâmburele tare al României Mari*”.

Trebuie menționat că la 1 Decembrie, la Alba Lulia, națiunea română în acele momente s-a manifestat plenar. Români nu erau singurii care aspirau la realizarea unității lor și nici singurii care doreau să-și exprime dorințele în adunări publice. Au fost însă singurii care au reușit să organizeze o reuniune populară de anvergura celei de la Alba Lulia. Nici polonezii, nici cehii, nici slovacii, nici sârbii, nici croații, nici grecii, nici ungurii, nici bulgarii nu s-au dovedit capabili să realizeze o adunare precum cea de la Alba Lulia.

Va fi întotdeauna extrem de dificil să ne exprimăm admirația și gratitudinea față de cei peste 100 000 de

oameni care, în pofida unor dificultăți majore de transport și a obstacolelor pe care le-au așezat alții în calea lor, au găsit resursele necesare de energie și dragoste de neam, pentru a nu rata întâlnirea lor cu Istoria.

Cei 101 de ani care au trecut, n-ar trebui să ne facă să uităm marea lor realizare, întrucât românii din Ardeal au trăit un mileniu în singurătate, iar istoricul Petre P. Panaitescu considera că România după 1859 era ca un copil cu două brațe care își aștepta părintele – Transilvania. Nici demitizarea istoriei care este la modă astăzi, n-ar trebui să anuleze marile merite ale românilor adunați la Alba Lulia în prima zi a lui decembrie 1918.

Să nu uităm că încă din 1918, *unirea tuturor românilor* a fost asociată cu *democrația*, în înfăptuirea unui regim democratic pe toate palierele vieții publice. Se acorda prin Rezoluția de Unire, votul *egal, direct, secret* pentru *ambele sexe* pentru toți locuitorii, indiferent de religie și limba vorbită, exprimându-se încrederea în valorile europene.

Făurirea României Întregite a creat cadrul național și social-economic favorabil dezvoltării statului român în deceniile următoare, Țara fiind ca o casă edificată de înainatași ce trebuie întreținută de generațiile viitoare.

Aderarea țării noastre la Uniunea Europeană n-ar trebui, cu nici un chip, să ne obtureze sentimentele naționale, pentru că 1 Decembrie 1918 reprezintă catalizatorul necesar devenirii noastre, știind faptul că la baza puterii unui popor stă unitatea neamului. Gândindu-ne la Marea Adunare Națională de la Alba Lulia, ne dăm seama că au existat momente când românii au binemeritat Grația Divină.

La acest moment aniversar, nădăjduim, asemenea înaintașilor noștri, în viitorul acestei țări, membră a NATO și a Uniunii Europene, în puterea de a-l înfăptui, într-o lume amenințată de *globalizare*, în care *nu trebuie să dispară identitatea națională*.

Astăzi, într-o lume agitată, în criză, în schimbare, când în România patriotismul este în declin și în Europa se vorbește tot mai mult de inutilitatea statului național unitar, e necesar ca marile momente din istoria neamului să *ne încălzească inimile și să ne dea încredere în viitor, iar Marea Unire de la 1918 să nu fie înstrăinată*.

Să binecuvânteze Dumnezeu România !

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC „REVOLUȚIE SAU LOVITURĂ DE STAT? 30 ANI”

Dr. Laurențiu CHIRIAC

La împlinirea a 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989, Primăria Municipiului Bârlad și Societatea de Științe Istorice - filiala Bârlad au organizat sâmbătă, 14 decembrie 2019, un **Simpozion**, intitulat **“Revoluție sau lovitură de stat? 30 ani”**. Desfășurată în Sala de conferințe “Al. I. Cuza” a Primăriei Bârlad, această amplă manifestare a reunit cercetători, profesori de istorie, revoluționari, elevi, precum și mulți alți participanți interesați de subiect. Oportunitatea dezbaterii unei astfel de teme derivă din nevoia generală a oamenilor de a cunoaște cu exactitate caracterul și derularea evenimentelor de atunci și care au dus la schimbarea regimului politic în România în cei 30 de ani.

Scopul **Simpozionului “Revoluție sau lovitură de stat? 30 ani”** a fost acela de a readuce în memoria colectivă evenimentele deosebite din decembrie 1989 și semnificația lor istorică pentru parcursul ulterior al statului român. Totodată, acest eveniment major care a marcat destinul României postdecembriste a constituit un bun și necesar prilej de a evoca pe toți cei care și-au dat viața sau au fost răniți în acel decembrie 1989 însângerat, dar și pe cei care au participat activ la mișcările populare din acea perioadă.

Profesoara **OLTEA RĂȘCANU GRAMATICU** - președinta filialei bărlădene a Societății de Științe Istorice - a fost principala organizatoare a acestei acțiuni de anvergură, avîndu-i ca invitați de marcă pe **cercetător dr. FLORIAN BANU** de la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității (CNSAS) București și **dr. LIVIU ȚĂRANU** din cadrul aceleiași instituții, alături de **dr. LAURENȚIU CHIRIAC** de la Muzeul Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui.

Simpozionul s-a derulat sub forma unei dezbateri care a încercat să aducă puțină lumină în privința modului în care s-a făcut schimbarea de regim în România, căderea comunismului românesc și a dictaturii lui Ceaușescu, precum și asupra contextului intern și internațional al declanșării evenimentelor din decembrie 1989. Desigur, s-a vorbit și despre dorința de atunci a românilor de a-și recăștiga libertatea și demnitatea, optând pentru trecerea la o societate capitalistă, despre faptul că mulți români și-au dat viața fără să fi știut exact ce se întâmplă, precum și despre implicarea serviciilor secrete și a agenților străini în evoluția evenimentelor de la Iași, Timișoara și București.

În acest sens, problema inutilității sacrificiului celor morți și răniți în decembrie 1989 apare astăzi și ca urmare a faptului că mulți din cei care au fost pe baricade atunci se întreabă dacă România de astăzi a devenit ceea ce țară pe care și-o doreau în acele zile. Mai mult, s-a pus și problema vărsării de sânge în România acelei vremi, fapt ce nu s-a întâmplat în nici o altă țară unde regimurile comuniste fuseseră schimbate.

De altfel, conform unui sondaj realizat în luna noiembrie 2019, 47% dintre cei care au răspuns sunt de părere că a fost Revoluție, 36% că a fost lovitură de stat, iar doar 3% că a fost altceva, în timp ce 14% au răspuns că nu știu ce a fost. Aceste rezultate prezentate de Institutul Revoluției din Decembrie 1989 au relevat și faptul că 47% dintre intervievați consideră că Ion Iliescu (împreună cu forțe interne și externe oculte) ar fi cel care a provocat lovitură de stat. Dintre participanții direcți la acele evenimente din decembrie 1989, profesorul Laurențiu Chiriac a ținut să evoce câteva din momentele prin care a trecut atunci, fiind direct implicat și chiar rănit. Totodată, au fost amintite și o parte din studiile prezentate în revista **„Caietele Revoluției”** - publicație editată de Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989.

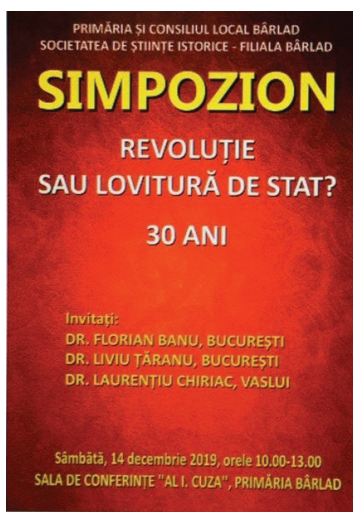
În fine, auditoriul a ținut și un moment de reculegere, pentru a comemora eroii care au căzut în decembrie 1989.

Deși nu putem vorbi deocamdată de o revoluție ideologică, ci mai degrabă de o revoltă populară împotriva condițiilor mizere de muncă și de trai din acea perioadă, putem spune totuși că ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 în România a fost de admirat pentru întreaga opinie publică internațională, dar umbră de misterele care încă mai planează și acum asupra acelor evenimente și, de ce nu, de evoluția statului și a societății românești de după acele zile însângerate.

În cadrul Simpozionului, cercetătorul dr. **FLORIAN BANU** de la CNSAS București și-a prezentat comunicarea cu titlul **„Revoluția Română din Decembrie**

1989 - pledoarie pentru un concept controversat”. În acest context, a amintit de cadrul intern și internațional în care s-au desfășurat evenimentele de atunci. Aceste evenimente s-au înscris, în mod logic, în procesul general est-european de prăbușire a regimurilor comuniste, proces aflat într-o derulare accelerată și supus principiului dominoului, ca un fel de destin implacabil al istoriei. Astfel, unul după altul, regimurile comuniste din această zonă geografică s-au prăbușit, marcând pulverizarea tuturor elementelor specifice sistemelor totalitare: dictatura partidului unic; dirijismul de stat excesiv centralizat al economiei, lipsa drepturilor omului etc. Eliminarea acestor neajunsuri a fost, în genere, dorită de toate centrele de putere ale politicii mondiale, dar mai ales de SUA și URSS.

În interior, șeful statului român, Nicolae Ceaușescu - aproape singur, închistat în dogmele ideologiei sale „originale”, în megalomania sa paranoică, într-un deșănțat cult al personalității - a rămas insensibil la toate semnalele exterioare, incapabil să recepteze corect sensul istoriei și prea puțin dispus să se adapteze progresului acesteia. Rezultatul a fost o izolare totală a țării noastre pe plan extern, fără precedent în trecutul istoric al României. Ceaușescu a preconizat paleative pentru remedierea unor grave disfuncționalități ale organismului economic și compensații

ridicole pentru lipsurile materiale în care se zbatea cvasitotalitatea populației țării. Consecința a fost accentuarea stărilor de nemulțumire în toate păturile sociale și radicalizarea sensibilă a opiniei publice până la crearea unei stări explozive, așa cum evenimentele ulterioare aveau să o confirme.

Mai mult, la sfârșitul anului 1989, personalități politice străine au luat frecvent atitudine publice la adresa situației din România, unele dintre ele fiind adevărate avertismente la adresa dictatorului Ceaușescu. Spre exemplu, în interviul acordat postului „Radio France International” (la 24 noiembrie 1989), consilierul prezidențial sovietic Oleg Bogomolov declara: „Procesul care se desfășoară în prezent în unele țări din Europa de Est are un caracter ireversibil și de generalitate. Anumiți conducători politici pot să nu fie conștienți de necesitatea unor asemenea schimbări, dar viața însăși le-o va impune. De aceea, eu privesc cu un anumit optimism evoluția viitoare a României.”. Totodată, conform buletinului de știri al Casei Albe din 2 decembrie 1989, adjunctul secretarului de stat al SUA pentru problemele Europei și Canadei, Raymond Seitz, a declarat la o conferință de presă ținută la Washington următoarele: „Nu pot să anticipez ce se va întâmpla în România. Este o țară insensibilă sau imună la toate schimbările care au loc

în Europa Răsăriteană. Ea are unele particularități proprii. Situația drepturilor omului este de-a dreptul deprimantă. Pentru moment nu există nici un indiciu că ceea ce s-a întâmplat în mod atât de fericit și salutar în majoritatea altor regiuni din Europa Răsăriteană se va întâmpla și în România, dar în orice caz îi ținem pumnii”. În aceste condiții, eliminarea lui Ceaușescu era imperios necesară și ea a fost pecetluită de către cei care aveau atunci putere de decizie în lume.

La fel ca în țările vecine, în anul 1989 majoritatea populației din România nu era mulțumită de regimul comunist. Politica economică și de dezvoltare a lui Ceaușescu (inclusiv proiecte de construcții grandioase și un regim de austeritate menit să permită României să-și plătească întreaga datorie externă) era considerată responsabilă pentru penuria extinsă din țară; în paralel cu creșterea dificultăților economice, Miliția și Securitatea (poliția politică) erau omniprezente, făcând din România un stat polițienesc. În concluzie, distinsul cercetător **FLORIAN BANU** a optat pentru a cataloga evenimentele din decembrie 1989 drept o revoluție, pornită de la revoltele populare din Iași, Timișoara și București, dar și din alte orașe ale țării.

În altă ordine de idei, dr. **LAURENȚIU CHIRIAC** a vorbit despre starea de spirit, de penuria alimentară și de condițiile grele de trai ale românilor în anul 1989, dar și despre modul în care în România s-a ratat posibilitatea unei **revoluții de catifea**. Vehemența și violența evenimentelor din decembrie 1989 din țara noastră se explică și datorită încrâncenării cuplului prezidențial Nicolae și Elena Ceaușescu de a rămâne la putere și de a persecuta orice încercare de protest față de odiosul regim comunist. Invitatul a vorbit despre evenimentele de la Iași (14 decembrie 1989), Timișoara (15-20 decembrie 1989) și, mai ales, cele de la București (21-25 decembrie 1989), unde era militar în termen și unde a și fost rănit. S-a făcut referire la rolul pe care l-a jucat pastorul reformat László Tókéș în izbucnirea revoltei populare din Timișoara, la brutala intervenție a Miliției, Securității și Armatei din acest oraș asupra manifestanților, în urma căreia au existat morți, răniți și arestați, dar s-a vorbit și despre aportul muncitorilor timișoreni la reușita revoluției de la Timișoara, primul oraș românesc declarat liber de comunism. În continuare, invitatul a detaliat câteva aspecte privitoare la manifestările populare anticomuniste din București, la moartea suspectă a generalului Vasile Milea (ministru Apărării), la fuga soților Ceaușescu și la preluarea puterii de către grupul Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Petre Roman și Silviu Brucan. Desigur, s-a vorbit și despre principalele centre de comandă ale evenimentelor din București din acel decembrie însângerat: Televiziunea Română, Ministerul Apărării Naționale și fostul sediu al CC al PCR. Nu în ultimul rând, s-a amintit și despre arestarea, procesul incriminatoriu și moartea soților Ceaușescu.

După aceea, au urmat o serie de intervenții ale publicului din sală, o serie de întrebări ale acestuia și răspunsuri ale invitaților - care au avut darul de a mai clarifica unele din problemele controversate ale evenimentelor din decembrie 1989. În orice caz, cu certitudine se poate vorbi, la împlinirea a 30 de ani de la desfășurarea acelor evenimente, că a fost vorba despre o revoluție. Desigur, nu sunt excluse nici amestecul serviciilor secrete străine, ale Securității românești și ale Armatei, ale unui grup politic de așa-ziși dizidenți români de dinainte format, dar nici varianta unei revoluții confiscate de către aceștia sau chiar a unei lovituri de stat dată de ei. Cu toate acestea, regimul politic în România s-a schimbat, fapt consfințit juridic și în Constituția țării din 1991.

În concluzie, putem afirma că **Simpozionul** Societății de Științe Istorice-filiala Bârlad și-a avut meritul și importanța sa în cadrul complexelor manifestări care au avut un mare impact asupra bârlădenilor, întrucât aceste probleme legate de evenimentele din decembrie 1989 frământă și acum societatea românească și ne vizează oarecum pe fiecare dintre noi. În fond, pentru a continua ideea de a căuta adevărurile despre ceea ce a fost, putem parafraza faptul că atât timp „cât încă nu invinsese, *Revoluția Română din decembrie 1989 era doar a celor care au făcut-o, însă după victoria ei deplină ea a devenit a tuturor românilor*”.

e-mail: revistaelanul@gmail.com
<http://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: **Marin Rotaru**

Redactor-șef adjunct: **Cristian Onel**

Redactori corespondenți:

prof. univ. dr. **Vlad Codrea**,

Univ. „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. **Ștefan Olteanu**, București

asist. univ. dr. **Bogdan Rățoi**,

Univ. „Al. I. Cuza Iași”

Dan Ravaru, Vaslui

Corneliu Bichineț, Vaslui

Mircea Coloșenco, București

dr. **Arcadie M. Bodale**, Vicovu de Sus

Serghei Coloșenco, Bârlad

dr. **Laurențiu Chiriac**, Vaslui

Prof. dr. **Janeta Maria Pleșa-Iuga**,

Timișoara

dr. **Sorin Langu**, Galați

ISSN: 1583-3593

Tehnoredactare: **Bogdan Artene**

Tipar: **SC Irimpex SRL Bârlad**

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

Crocodilii străvechi ai României

- Figuri -

Fig. 1. Specimen de *Crocodylus niloticus*, mumificat. Galeria de egiptologie a Muzeului Louvre, Paris (foto VAC).

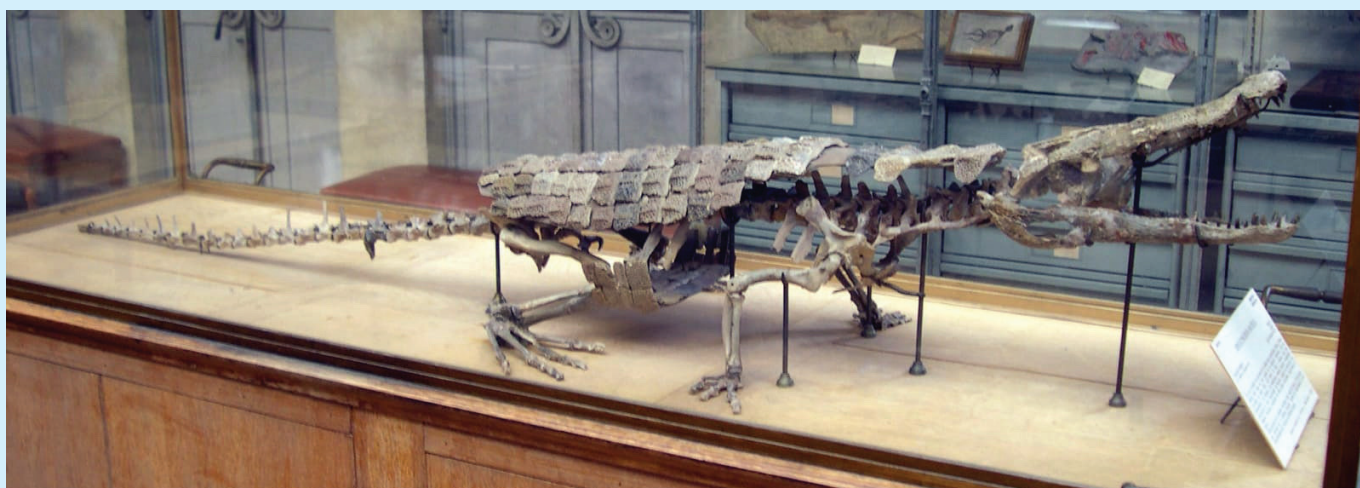

Fig. 3. Schelet de *Diplocynodon*. Galeria de paleontologia vertebratelor, Muzeul național de Istorie Naturală, Paris.

Fig. 2. Zeița Ganga purtată pe spinarea unui gavial (după <https://www.quora.com/Why-do-Indian-Gods-have-vahans-vehicles-when-they-can-reach-any-place-without-actually-travelling>; accesat în 13.08.2019)

Fig 4. *Diplocynodon* cf. *ratellii* POMEL 1847, fragment de dentar stâng, Suceag, Valea Cipcheș, Rupelian. a – vedere dorsală ; b – vedere laterală. Colecția Muzeului de Paleontologie-Stratigrafie al Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, donație VAC.